

**Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλοσοφίας - Διδρυματικό Πρόγραμμα
Μεταπτυχιακών Σπουδών Ζώα: Ηθική, Δίκαιο, Ευζωία**

Διπλωματική Εργασία για την απόκτηση Διπλώματος Μεταπτυχιακών Σπουδών

**«Η συμβολή των ζώων συντροφιάς στον σωφρονισμό των
κρατουμένων»**

Ονοματεπώνυμο: Ειρήνη Ανδρεαδάκη

A.M. : 320027

Μέλη τριμελούς εξεταστικής επιτροπής		
Δημήτριος Γκουγκουλής	Μέλος ΔΕΠ (Επίκουρος Καθηγητής)	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Τμήμα Κτηνιατρικής Διδάσκων ΔΠΜΣ «Ζώα: Ηθική, Δίκαιο, Ευζωία» Τμήματος Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ-Ελληνικό Ινστιτούτο Παστέρ
Δημήτριος Δούκας	Μέλος ΔΕΠ (Επίκουρος Καθηγητής)	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Τμήμα Κτηνιατρικής Διδάσκων ΔΠΜΣ «Ζώα: Ηθική, Δίκαιο, Ευζωία» Τμήματος Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ-Ελληνικό Ινστιτούτο Παστέρ
Βασίλειος Πανταζής	Μέλος ΕΔΙΠ	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Τμήμα Βιοχημείας και Βιοτεχνολογίας Διδάσκων ΔΠΜΣ «Ζώα: Ηθική, Δίκαιο, Ευζωία» Τμήματος Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ-Ελληνικό Ινστιτούτο Παστέρ

Αθήνα, 2023

Περιεχόμενα

Περίληψη	2
Abstract	3
Εισαγωγή	4
Κεφάλαιο 1ο: Η κατάσταση στις φυλακές	6
1.1. Το σωφρονιστικό σύστημα	6
1.2. Οι φυλακισμένοι ως ευάλωτη ομάδα	10
1.3. Συνθήκες κράτησης	13
1.4. Προβλήματα υγείας των φυλακισμένων	16
Κεφάλαιο 2ο: Ζώα συντροφιάς και φυλακισμένοι	20
2.1. Τα ζώα συντροφιάς	20
2.2. Ο δεσμός ανθρώπου – ζώου	21
2.3. Θεραπεία με τα ζώα συντροφιάς	23
2.3.1. Θεραπεία μέσω Ζώων «Animal Assisted Therapy»	28
2.3.2. Δραστηριότητες με τη Βοήθεια Ζώων «Animal Assisted Activities»	33
2.3.3. Εκπαίδευση με Παρεμβάσεις Ζώων «Animal Assisted Education»	36
2.3.4. Οφέλη θεραπείας στους φυλακισμένους	37
Κεφάλαιο 3ο: Προγράμματα ζώων συντροφιάς στις φυλακές	41
3.1. Η εφαρμογή προγραμμάτων ζώων συντροφιάς σε φυλακισμένους	41
3.2. Παράγοντες που συμβάλλουν στην επιτυχία των προγραμμάτων	46
3.3. Τα οφέλη των προγραμμάτων στην υγεία των φυλακισμένων	48
3.4. Η συμβολή των προγραμμάτων στην κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων	51
Συμπεράσματα	56
Βιβλιογραφία	58

Περίληψη

Οι φυλακισμένοι αντιμετωπίζουν μια σειρά από προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας, που επιβαρύνονται περαιτέρω από τις συνθήκες κράτησης. Ως απάντηση σε αυτά τα ζητήματα, πολλά θεραπευτικά προγράμματα χρησιμοποιούν τα ζώα συντροφιάς, κυρίως σκύλους, για τη βελτίωση της υγείας και ευημερίας των κρατουμένων. Μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση προκύπτει ότι η συμμετοχή των ζώων συντροφιάς σε προγράμματα φυλακών έχει θετικό αντίκτυπο στην υγεία των κρατουμένων. Τα προγράμματα αυτά προσφέρουν ευκαιρίες στους φυλακισμένους να μάθουν νέες δεξιότητες, να οικοδομήσουν θετικές σχέσεις και να βιώσουν τα θεραπευτικά οφέλη της αλληλεπίδρασης με τα ζώα. Η αλληλεπίδραση αυτή έχει αποδειχθεί ότι μειώνει το στρες και το άγχος, βελτιώνει τη διάθεση, παρέχει μια αίσθηση σκοπού, ενισχύει τις κοινωνικές δεξιότητες και επηρεάζει θετικά την υγεία τους. Αυτό με τη σειρά του βελτιώνει το περιβάλλον της φυλακής, μειώνει τις συγκρούσεις και προετοιμάζει τους κρατούμενους για την επανένταξή τους στην κοινωνία μετά την αποφυλάκισή τους.

Λέξεις - κλειδιά: φυλακισμένοι, ζώα συντροφιάς, θεραπευτικά προγράμματα, κοινωνική επανένταξη.

Abstract

Prisoners face a range of physical and mental health problems, which are further aggravated by the conditions of detention. In response to these issues, many treatment programs use companion animals, particularly dogs, to improve the health and well-being of prisoners. Through the literature review, it is evident that the involvement of companion animals in prison programs has a positive impact on the health of prisoners. These programs provide opportunities for prisoners to learn new skills, build positive relationships, and experience the therapeutic benefits of interacting with animals. This interaction has been shown to reduce stress and anxiety, improve mood, provide a sense of purpose, enhance social skills and positively impact their health. This in turn improves the prison environment, reduces conflicts and prepares prisoners for reintegration into society upon release.

Key - words: prisoners, companion animals, therapeutic programmes, social reintegration.

Εισαγωγή

Οι φυλακισμένοι αποτελούν μια ευάλωτη ομάδα, η οποία αντιμετωπίζει προβλήματα, που αφορούν σωματικές και ψυχικές παθήσεις, ανεπαρκή ιατρική περίθαλψη και μια σειρά δύσκολων καταστάσεων ψυχικής υγείας, όπως κατάθλιψη, άγχος και μετατραυματικό στρες. Ο συνωστισμός και οι συνακόλουθες ανθυγιεινές συνθήκες των φυλακών μπορεί να οδηγήσουν στην εξάπλωση ασθενειών, ενώ η έλλειψη ιατρικών εγκαταστάσεων και προσωπικού μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα οι κρατούμενοι να μην λαμβάνουν επαρκή περίθαλψη. Το άγχος και η απομόνωση της φυλακής μπορεί επίσης να δημιουργήσουν αρνητικό αντίκτυπο στην ψυχική υγεία των φυλακισμένων, ενώ η έλλειψη υποστήριξης που απαιτείται για τη διαχείριση αυτών των καταστάσεων επιδεινώνει την υπάρχουσα κατάσταση (Barry, Darker, Thomas, Allwright, & O'Dowd, 2010· Παπαδοπούλου, 2002).

Μέσα από την υπάρχουσα βιβλιογραφική ανασκόπηση αναδεικνύεται η ανάγκη βελτίωσης των συνθηκών στις φυλακές και αντιμετώπισης των αναγκών υγείας των κρατουμένων. Τα «ζώα συντροφιάς» στις φυλακές έχουν ένα ευρύ φάσμα θετικών επιδράσεων στην υγεία και την ευημερία των κρατουμένων, αφού τους παρέχουν ευκαιρίες να μάθουν νέες δεξιότητες, να δημιουργήσουν θετικές σχέσεις και να βιώσουν τα θεραπευτικά οφέλη της συναναστροφής με τα ζώα, μειώνοντας τα αρνητικά τους συναισθήματα (Linder & Meyers, 2007· Battaglia, et al., 2013· Fazel & Baillargeon, 2011). Γι' αυτόν τον λόγο, τα προγράμματα θεραπείας με τη συμβολή των «ζώων συντροφιάς» στις φυλακές αναγνωρίζονται για τις θετικές επιπτώσεις τους. Τα προγράμματα αυτά περιλαμβάνουν την επαφή των κρατουμένων με «ζώα συντροφιάς», όπως είναι οι σκύλοι, με στόχο την παρακίνηση των κρατουμένων σε θετικές συμπεριφορές (Bone, et al., 2000· Ross, 2012· Douglas, Plugge, & Fitzpatrick, 2009).

Με βάση τα παραπάνω, στόχος της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει τη συμβολή των «ζώων συντροφιάς» στον σωφρονισμό των φυλακισμένων. Αρχικά, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την έννοια του σωφρονιστικού συστήματος, τους φυλακισμένους που αποτελούν μια ευάλωτη ομάδα, τις συνθήκες κράτησης και τα προβλήματα υγείας που αντιμετωπίζουν στη φυλακή. Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρονται οι ορισμοί για τα «ζώα συντροφιάς», οι θεωρίες που αναπτύχθηκαν για τον δεσμό ανθρώπου-ζώου και οι θεραπείες που χρησιμοποιούν

ζώα. Συγκεκριμένα, αναλύονται η «Θεραπεία μέσω ζώων» («Animal Assisted Therapy»), οι «Δραστηριότητες με τη Βοήθεια Ζώων» («Animal Assisted Activities») και η «Εκπαίδευση με Παρεμβάσεις Ζώων» («Animal Assisted Education»). Επίσης, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στα οφέλη της θεραπείας με τη συμβολή των ζώων συντροφιάς στους φυλακισμένους. Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα προγράμματα ζώων συντροφιάς που εφαρμόζονται στις φυλακές, οι παράγοντες που συμβάλλουν στην επιτυχία αυτών των προγραμμάτων, τα οφέλη τους στην υγεία των φυλακισμένων καθώς και η συμβολή τους στην κοινωνική επανένταξη μετά την αποφυλάκισή τους.

Κεφάλαιο 1ο: Η κατάσταση στις φυλακές

1.1. Το σωφρονιστικό σύστημα

Το σωφρονιστικό σύστημα αφορά ένα σύνθετο δίκτυο θεσμών, νόμων, πολιτικών και πρακτικών που έχουν σχεδιαστεί για την κράτηση ατόμων που έχουν καταδικαστεί για κάποιο έγκλημα ή βρίσκονται υπό κράτηση εν αναμονή της δίκης ή της καταδίκης τους. Λειτουργεί στο πλαίσιο του ευρύτερου συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, το οποίο είναι υπεύθυνο για την επιβολή των νόμων και την τιμωρία όσων τους παραβιάζουν (Μαυριάς, 2005).

Σκοπός του σωφρονιστικού συστήματος είναι να παρέχει ένα ασφαλές και ελεγχόμενο περιβάλλον για άτομα που αποτελούν απειλή για την κοινωνία ή που έχουν καταδικαστεί για κάποιο έγκλημα. Επίσης, έχει στόχο να προάγει την επανένταξη στην κοινωνία, προκειμένου να μειωθεί ο κίνδυνος υποτροπής, όταν τα άτομα αυτά αποφυλακιστούν. Αυτό συνήθως επιτυγχάνεται μέσω διαφόρων προγραμμάτων και υπηρεσιών εκπαίδευσης, επαγγελματικής κατάρτισης, θεραπείας και φροντίδας ψυχικής υγείας (Μαυριάς, 2005).

Η ιστορία του σωφρονιστικού συστήματος χρονολογείται χιλιάδες χρόνια πριν και έχει εξελιχθεί σημαντικά με την πάροδο του χρόνου. Στους αρχαίους πολιτισμούς χρησιμοποιούταν η τιμωρία ως μέσο ελέγχου και αποτροπής. Στην αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη, για παράδειγμα, η τιμωρία ήταν συχνά αυστηρή και δημόσια επιδεικνυόμενη. Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, η έννοια της τιμωρίας μετατοπίστηκε στη χρήση των μπουντρουμιών, τα οποία συχνά βρίσκονταν σε κάστρα και χρησιμοποιούνταν για την κράτηση πολιτικών κρατουμένων και οφειλετών. Στη συνέχεια, ακολούθησε η ανάπτυξη των σωφρονιστικών ιδρυμάτων τον 18ο αιώνα, τα οποία είχαν σχεδιαστεί για τον σωφρονισμό των φυλακισμένων και την επανένταξη των αποφυλακισμένων στην κοινωνία, η οποία πραγματοποιούνταν μέσω της εργασίας, της εκπαίδευσης και της θρησκευτικής διδασκαλίας (Θεμελή, 2000).

Το σύγχρονο σωφρονιστικό σύστημα εμφανίστηκε τον 19ο αιώνα, με την ίδρυση σωφρονιστικών ιδρυμάτων στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη. Αυτό σηματοδότησε μια σημαντική στροφή από τις σκληρές ποινές του παρελθόντος προς την εστίαση στην επανένταξη και την αλλαγή. Το σωφρονιστικό μοντέλο βασίστηκε στην πεποίθηση ότι η φυλάκιση και η σκληρή εργασία μπορούσαν να αναμορφώσουν τον χαρακτήρα ενός ατόμου και να οδηγήσουν στην επανένταξή του. Τον 20ό αιώνα,

το σωφρονιστικό σύστημα αντιμετώπισε πολλές προκλήσεις και αλλαγές, συμπεριλαμβανομένης της ανόδου του βιομηχανικού συμπλέγματος των φυλακών, στο οποίο παρατηρήθηκε η αυξανόμενη ιδιωτικοποίησή τους. Επιπλέον, το κίνημα για τα πολιτικά δικαιώματα οδήγησε σε μεταρρυθμίσεις με στόχο να βελτιωθούν οι συνθήκες των φυλακών και να μειωθούν οι φυλετικές ανισότητες στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης (Κουράκης, 2009).

Σήμερα, το σωφρονιστικό σύστημα επεκτείνεται παγκοσμίως με τις χώρες να έχουν διαφορετικές προσεγγίσεις σε θέματα ισχύος. Ορισμένες χώρες έχουν ένα συγκεντρωτικό σύστημα με έλεγχο σε εθνικό επίπεδο, ενώ άλλες έχουν αποκεντρωμένα συστήματα με έλεγχο σε πολιτειακό ή τοπικό επίπεδο. Ορισμένες χώρες έχουν μεγάλο αριθμό φυλακών και υψηλό ποσοστό εγκλεισμού, ενώ άλλες έχουν λιγότερες φυλακές και χαμηλότερο ποσοστό εγκλεισμού. Τα τελευταία χρόνια, υπάρχει ένα αυξανόμενο κίνημα που επικεντρώνεται στις μεταρρυθμίσεις του σωφρονιστικού συστήματος και την απομάκρυνση από την παραδοσιακή προσέγγιση που προσανατολίζεται στην τιμωρία. Αυτό έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη εναλλακτικών μοντέλων, που επιδιώκουν την αλλαγή, αντί της απλής τιμωρίας του δράστη. Επιπλέον, πολλές χώρες έχουν εισαγάγει προγράμματα και πρωτοβουλίες με στόχο τη μείωση του αριθμού των ατόμων που εισέρχονται στα σωφρονιστικά ιδρύματα και τη βελτίωση των συνθηκών για όσους είναι έγκλειστοι (Δασκαλάκης, 1985).

Ο «Σωφρονιστικός Κώδικας» ορίζει τα όργανα που είναι υπεύθυνα για την εφαρμογή των σωφρονιστικών πολιτικών, συμπεριλαμβανομένων του «Κεντρικού Επιστημονικού Συμβουλίου Φυλακών», της «Κεντρικής Επιτροπής Μεταγωγών» και των «Συμβουλίων Φυλακών». Ο Κώδικας αυτός ορίζει επίσης τις διάφορες κατηγορίες κρατουμένων, τα ιδρύματα κράτησης καθώς και τις συνθήκες διαβίωσης και τις μεθόδους μεταφοράς τους. Επίσης, περιγράφει τα προγράμματα εκπαίδευσης και αναψυχής των κρατουμένων, το καθεστώς απασχόλησής τους και την επικοινωνία τους με τον έξω κόσμο. Επιπλέον, αφορά τις μορφές έκτισης των ποινών, τα μέτρα για τη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας, τις διαδικασίες για τη λήξη των ποινών και την παροχή μετασωφρονιστικής φροντίδας καθώς και τους φορείς που είναι αρμόδιοι για την εφαρμογή αυτών των μέτρων. Ωστόσο, η έννοια της κοινωνικής επανένταξης ή επανακοινωνικοποίησης των αποφυλακισμένων παραμένει ασαφής. Οι περισσότερες νομοθεσίες επικεντρώνονται στον σωφρονισμό των φυλακισμένων, ο οποίος αφορά τα χαρακτηριστικά τους, χωρίς όμως να επιχειρείται η δημιουργία ενός δικτύου κοινωνικών σχέσεων που να λειτουργούν προστατευτικά (Αντωνοπούλου, 2008).

Ο Κώδικας εγείρει τυπικά και ουσιαστικά ερωτήματα, όπως αν είναι εφικτή η δυνατότητα παρέμβασης σε μια διαμορφωμένη προσωπικότητα ενήλικων ατόμων που έχουν ήδη υποστεί βασικές διαδικασίες κοινωνικοποίησης καθώς και με ποιες μεθόδους μπορεί να επιτευχθεί αυτή η αλλαγή. Δύο βασικά ερωτήματα αφορούν το κατά πόσο η εις βάθος παρέμβαση στην προσωπικότητα ενός ατόμου είναι επιτρεπτή σε μια φιλελεύθερη δημοκρατική κοινωνία, όπου η προσωπικότητα του ατόμου πρέπει να είναι απαραβίαστη καθώς και το κατά πόσο δεν υπάρχει κίνδυνος η αντιμετώπιση του φυλακισμένου να μετατραπεί σε εργαλείο κοινωνικοπολιτικής χειραγώγησης (Κουκουτσάκη, 2006).

Το σύγχρονο σωφρονιστικό σύστημα λειτουργεί με την πεποίθηση ότι η φυλάκιση, με την απώλεια της ελευθερίας που συνεπάγεται, αποτελεί αυτοτελή τιμωρία, αλλά πρέπει να σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αξιοπρέπεια του κρατούμενου. Ο φυλακισμένος διατηρεί ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένων των ατομικών, αστικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων του, εκτός εάν περιορίζονται από δικαστική απόφαση ή είναι ασυμβίβαστα με το καθεστώς στέρησης της φυσικής του ελευθερίας. Οι βασικές νομικές αρχές διασφαλίζουν τη σωστή λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος που πρέπει να σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα και να ενσωματώνει τους «Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες» (Κουκουτσάκη, 2006).

Οι βασικές νομικές αρχές που κατοχυρώνονται στη λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος αποσκοπούν στη διασφάλιση της ορθολογικής χρήσης του συστήματος στο πλαίσιο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτές ορίζονται ως εξής (Παπαθεοδώρου, 2004):

α) Σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας: Η αρχή αυτή διασφαλίζει ότι οι κρατούμενοι αντιμετωπίζονται με σεβασμό και αξιοπρέπεια και δεν υποβάλλονται σε σκληρή μεταχείριση ή τιμωρία.

β) Δικαίωμα στη ζωή: Η αρχή αυτή αναγνωρίζει ότι κάθε άτομο έχει δικαίωμα στη ζωή και απαγορεύει τη χρήση της θανατικής ποινής ή άλλης σκληρής μεταχείρισης.

γ) Απαγόρευση των βασανιστηρίων: Η αρχή αυτή απαγορεύει τη χρήση βασανιστηρίων και άλλων μορφών κακομεταχείρισης ή τιμωρίας και απαιτεί να αντιμετωπίζονται οι κρατούμενοι με ανθρωπιά και σεβασμό της εγγενούς αξιοπρέπειάς τους.

δ) Δικαίωμα σε δίκαιη δίκη: Η αρχή αυτή εγγυάται ότι οι κρατούμενοι έχουν δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και ότι δεν υποβάλλονται σε αυθαίρετη κράτηση.

ε) Δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή: Η αρχή αυτή αναγνωρίζει ότι οι κρατούμενοι έχουν δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή και στην προστασία από αυθαίρετες ή παράνομες παρεμβάσεις στην ιδιωτική τους ζωή.

στ) Δικαίωμα στην εκπαίδευση και την κατάρτιση: Η αρχή αυτή αναγνωρίζει ότι οι κρατούμενοι έχουν δικαίωμα στην εκπαίδευση και την κατάρτιση και ότι θα πρέπει να τους παρέχονται ευκαιρίες να αναπτύσσουν τις δεξιότητες και τις ικανότητές τους.

ζ) Δικαίωμα στην εργασία: Η αρχή αυτή αναγνωρίζει ότι οι κρατούμενοι έχουν το δικαίωμα στην εργασία και ότι πρέπει να τους παρέχονται ευκαιρίες να συμμετέχουν σε παραγωγικές δραστηριότητες.

η) Δικαίωμα στην υγειονομική περίθαλψη: Η αρχή αυτή αναγνωρίζει ότι οι κρατούμενοι έχουν δικαίωμα σε επαρκή υγειονομική περίθαλψη και ότι θα πρέπει να τους παρέχεται πρόσβαση σε ιατρική περίθαλψη και φροντίδα όταν χρειάζεται.

Οι αρχές αυτές αποσκοπούν στο να διασφαλίσουν ότι το σωφρονιστικό σύστημα λειτουργεί με δίκαιο, ισότιμο και ανθρώπινο τρόπο και ότι τα δικαιώματα των κρατουμένων γίνονται σεβαστά και προστατεύονται. Η τήρηση των «Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων» είναι καθοριστικής σημασίας για να διασφαλιστεί ότι το σωφρονιστικό σύστημα ευθυγραμμίζεται με τα διεθνή πρότυπα και ότι σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα των κρατουμένων. Με βάση τον Μπένθαμ το σωφρονιστικό σύστημα εξυπηρετεί έναν «κοινωνικό σκοπό» μέσα από την αναμόρφωση, ενώ σύμφωνα με τον Ντοστογιέφσκι, «ο πολιτισμός μιας χώρας φαίνεται από το βιοτικό επίπεδο των κρατουμένων της» (Αντωνοπούλου, 2008).

Στις σύγχρονες κοινωνίες υπάρχει η επιθυμία να αντιμετωπιστεί η παραβατική συμπεριφορά με πιο ανθρώπινο τρόπο, προστατεύοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα και αποφεύγοντας τον υπερπληθυσμό των φυλακών. Στόχος επίσης είναι η ομαλή επανένταξη των αποφυλακισμένων και η πρόληψη της υποτροπής, ενώ παράλληλα οι φυλακισμένοι πρέπει να αντιμετωπίζονται ανθρώπινα, σύμφωνα με τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα. Η δίκαιη και ανθρώπινη μεταχείριση αποτελεί βασικό παράγοντα της πολιτικής αντιμετώπισης του εγκλήματος (Αντωνοπούλου, 2008).

Ωστόσο, παρά την εξέλιξη του σωφρονιστικού συστήματος, εξακολουθεί να αντιμετωπίζει πολλές προκλήσεις και επικρίσεις, όπως απάνθρωπες συνθήκες, υψηλά ποσοστά υποτροπής και παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Καταβάλλονται προσπάθειες για να μεταρρυθμιστεί το σωφρονιστικό σύστημα και να βελτιωθούν οι συνθήκες για τους κρατουμένους, αλλά χρειάζεται μεγαλύτερη προσπάθεια για να διασφαλιστεί ότι είναι δίκαιο και αποτελεσματικό στην προώθηση της επανένταξης και

τη μείωση της εγκληματικότητας. Το σωφρονιστικό σύστημα έχει επικριθεί για τον αρνητικό αντίκτυπό του στα άτομα, τις οικογένειες και τις κοινότητες. Για παράδειγμα, οι συνθήκες σε ορισμένες φυλακές μπορεί να είναι απάνθρωπες και να έχουν αποτελέσει αντικείμενο παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επιπλέον, το υψηλό ποσοστό υποτροπής υποδηλώνει ότι το σωφρονιστικό σύστημα δεν προωθεί αποτελεσματικά την επανένταξη των αποφυλακισμένων στην κοινωνία (Αντωνοπούλου, 2008).

Συμπερασματικά, το σωφρονιστικό σύστημα είναι ένα πολύπλοκο σύστημα που λειτουργεί στο πλαίσιο του ευρύτερου συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Έχει σχεδιαστεί για να «φυλάει» τα άτομα που αποτελούν απειλή για την κοινωνία και να προωθεί την επανένταξή τους σε αυτήν. Με την πάροδο του χρόνου έχει εξελιχθεί σημαντικά, αλλά εξακολουθεί να αντιμετωπίζει πολυάριθμες προκλήσεις. Γι' αυτόν τον σκοπό, γίνονται συνεχώς μεταρρυθμιστικές προσπάθειες για τη βελτίωσή του και για να διασφαλιστεί ότι είναι δίκαιο, ισότιμο και αποτελεσματικό.

1.2. Οι φυλακισμένοι ως ευάλωτη ομάδα

Ο ευάλωτος πληθυσμός αναφέρεται σε μια ομάδα ατόμων που διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να βιώσουν περιθωριοποίηση λόγω κοινωνικών, οικονομικών, πολιτισμικών ή πολιτικών παραγόντων. Μπορεί να έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε πόρους, ευκαιρίες ή υποστήριξη, γεγονός που τους φέρνει σε ευάλωτη θέση και τους καθιστά πιο επιρρεπείς σε προβλήματα και δυσκολίες. Ο όρος αυτός αφορά διάφορους πληθυσμούς, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών, των ηλικιωμένων, των ατόμων με αναπηρία, των ατόμων με χαμηλό εισόδημα, των μειονοτήτων, των προσφύγων και των ατόμων που βρίσκονται στη φυλακή ή των αποφυλακισμένων. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τους φυλακισμένους θεωρούνται ευάλωτη ομάδα για πολλούς λόγους, τόσο εσωτερικούς όσο και εξωτερικούς. Οι παράγοντες αυτοί είναι συχνά αλληλένδετοι και μπορούν να επιδεινώσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, καθιστώντας ακόμη πιο σημαντική την αντιμετώπισή τους (Stone, Papadopoulos, & Kelly, 2012).

Οι εσωτερικοί παράγοντες που συμβάλλουν στην ευαλωτότητα των κρατουμένων αφορούν την απώλεια της ελευθερίας τους, την έκθεση στη βία και την κακοποίηση, την κοινωνική απομόνωση και την περιορισμένη πρόσβαση σε πόρους και υπηρεσίες. Η φυλάκιση έχει ως αποτέλεσμα τη στέρηση των προσωπικών

ελευθεριών και της αυτονομίας, η οποία μπορεί να είναι τραυματική και αποσταθεροποιητική εμπειρία. Το ιδρυματικό περιβάλλον μιας φυλακής χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα βίας, κακοποίησης και εκμετάλλευσης, ενώ οι κρατούμενοι συχνά αδυνατούν να αναζητήσουν βοήθεια ή προστασία. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μια σειρά από προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας, όπως είναι το άγχος, η κατάθλιψη και η διαταραχή μετατραυματικού στρες ή οι χρόνιες ασθένειες που απειλούν την υγεία (Linder & Meyers, 2007).

Η κοινωνική απομόνωση είναι ένας ακόμη παράγοντας που καθιστά τους φυλακισμένους ιδιαίτερα ευάλωτους. Είναι αποκομμένοι από τις οικογένειες, τους φίλους και τις κοινότητές τους και συχνά αδυνατούν να διατηρήσουν κοινωνικές σχέσεις ή να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αισθήματα απελπισίας και απόγνωσης καθώς και σε απώλεια ταυτότητας και αυτοεκτίμησης. Επιπλέον, το κοινωνικό στίγμα που συνδέεται με τη φυλάκιση δυσχεραίνει την επανένταξή τους στην κοινωνία μετά την αποφυλάκισή τους (White & Whiteford, 2006).

Η περιορισμένη πρόσβαση σε πόρους και υπηρεσίες είναι, επίσης, ένας παράγοντας που συμβάλλει στην ευαλωτότητά τους. Αυτές αφορούν την αποτυχία πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη, την εκπαίδευση, τις ευκαιρίες απασχόλησης και τη νομική εκπροσώπηση. Οι φυλακές συχνά δεν έχουν τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους και οι φυλακισμένοι ενδέχεται να μην λαμβάνουν τη φροντίδα και τη θεραπεία που χρειάζονται για την αντιμετώπιση των αναγκών τους σε θέματα σωματικής και ψυχικής υγείας. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε χρόνια προβλήματα υγείας ή θέματα αναπηρίας, τα οποία έχουν μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στην ικανότητά τους να λειτουργούν και να συμμετέχουν στην κοινωνία (Schwitters, 2014).

Στους εξωγενείς παράγοντες που συμβάλλουν στην ευαλωτότητα των κρατουμένων περιλαμβάνονται οι διακρίσεις, η κοινωνική μειονεξία και η φτώχεια. Το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ενδέχεται να επηρεάσει ακόμη πιο αρνητικά τις περιθωριοποιημένες ομάδες, όπως οι φυλετικές και εθνοτικές μειονότητες, τα άτομα με αναπηρία και τα άτομα που ζουν σε συνθήκες φτώχειας. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε έναν φαύλο κύκλο φυλάκισης και φτώχειας. Επιπλέον, οι διακρίσεις και οι προκαταλήψεις μπορούν να περιορίσουν την πρόσβασή τους στην απασχόληση, τη στέγαση και σε άλλες ευκαιρίες μόλις αποφυλακιστούν, καθιστώντας δυσκολότερη την επανένταξή τους στην κοινωνία (White & Whiteford, 2006).

Εκτός από αυτούς τους ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες, το ίδιο το σύστημα δικαιοσύνης μπορεί να συμβάλλει στην ευαλωτότητα των κρατουμένων. Αυτό εξαιτίας της έλλειψης λογοδοσίας και διαφάνειας στις φυλακές ή των ανεπαρκών οικονομικών πόρων, που εμποδίζουν τη σωστή λειτουργία τους (Fazel & Baillargeon, 2011).

Δεδομένων των πολύπλοκων και αλληλένδετων παραγόντων που συμβάλλουν στη δύσκολη κατάσταση των κρατουμένων, είναι σημαντικό να υιοθετηθεί μια ολοκληρωμένη και διεπιστημονική προσέγγιση για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων. Αυτό περιλαμβάνει την παροχή πρόσβασης σε ποιοτική υγειονομική περίθαλψη και προστασία των βασικών τους δικαιωμάτων και ελευθεριών. Παράλληλα, τα προγράμματα αποκατάστασης και επανένταξης για τους αποφυλακισμένους μπορούν να τους βοηθήσουν να ξεπεράσουν τις δυσκολίες και να αναπτύξουν τις δεξιότητες και την ανθεκτικότητα που απαιτούνται για την επανένταξή τους στην κοινωνία (McParland & Johnston, 2019· Οικονόμου & Φερόνας, 2006· Γκότοβος, 2011).

Η φυλάκιση αποτελεί μια τραυματική εμπειρία, αφού πολλοί κρατούμενοι έχουν βιώσει βία, κακοποίηση και παραμέληση κατά τη διάρκειά της. Αυτό μπορεί να έχει μακροχρόνιες επιπτώσεις στην ψυχική τους υγεία, όπως άγχος, κατάθλιψη και διαταραχή μετατραυματικού στρες ή χρόνιες παθήσεις, όπως ο διαβήτης και τα καρδιακά προβλήματα. Επιπλέον, ενδέχεται να έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης ή υποστήριξης. Αυτά τα προβλήματα δυσχεραίνουν και μετέπειτα την επανένταξή τους στην κοινωνία, καθώς δυσκολεύονται να διαχειριστούν τα συναισθήματά τους και τις σχέσεις τους με τους άλλους. Αυτό ενδεχομένως να οδηγήσει σε υψηλό ποσοστό υποτροπής και επιστροφή στη φυλακή, καθώς δεν είναι σε θέση να διαχειριστούν τα προβλήματα υγείας τους και μπορεί να καταφύγουν εκ νέου σε εγκληματική συμπεριφορά (Stone, Papadopoulos, & Kelly, 2012· Παπαδοπούλου, 2002)

Συμπερασματικά, οι φυλακισμένοι και αποφυλακισμένοι αποτελούν μια ευάλωτη ομάδα λόγω των πολλαπλών προκλήσεων που αντιμετωπίζουν τόσο εντός των φυλακών όσο και κατά την επανένταξή τους στην κοινωνία. Στις προκλήσεις αυτές περιλαμβάνονται η φτώχεια, η κακή υγεία, η κατάχρηση ουσιών, ο εθισμός, οι περιορισμένες ευκαιρίες εκπαίδευσης και απασχόλησης, η έλλειψη στέγης καθώς και τα τραύματα και τα προβλήματα ψυχικής υγείας. Για να υποστηριχθεί η επανένταξή τους στην κοινωνία, είναι σημαντικό να τους παρέχεται υγειονομική περίθαλψη, θεραπεία κατάχρησης ουσιών, ευκαιρίες εκπαίδευσης και απασχόλησης και υπηρεσίες

υποστήριξης για την ψυχική τους υγεία. Με τη λήψη αυτών των μέτρων μπορεί να διασφαλιστεί ότι οι αποφυλακισμένοι θα λαμβάνουν την υποστήριξη και τη φροντίδα που χρειάζονται με σκοπό τη μείωση του κινδύνου υποτροπής (Stone, Papadopoulos, & Kelly, 2012).

Η αντιμετώπιση των ευάλωτων πληθυσμών απαιτεί μια ολοκληρωμένη και ευαίσθητη προσέγγιση που θα λαμβάνει υπόψη τις μοναδικές προκλήσεις και ανάγκες τους. Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους έχουν θεσπιστεί διάφορα προγράμματα και πολιτικές από κυβερνήσεις, ΜΚΟ και άλλες οργανώσεις. Αυτά τα προγράμματα και οι πολιτικές αποσκοπούν στην παροχή υποστήριξης σε τομείς όπως η υγεία, η εκπαίδευση, η στέγαση, η απασχόληση και η κοινωνική προστασία. Εκτός από αυτά τα προγράμματα και τις υπηρεσίες, είναι επίσης σημαντική η συμμετοχή σε προσπάθειες ενημέρωσης και εκπαίδευσης της κοινότητας για την ευαισθητοποίηση σχετικά με τις ανάγκες των ευάλωτων πληθυσμών και την ενθάρρυνση της δημόσιας υποστήριξης για την ευημερία τους. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει τη συνεργασία με τοπικές οργανώσεις και μέσα ενημέρωσης για την προώθηση της κατανόησης των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν αυτές οι ομάδες. Ωστόσο, κρίνεται ζωτικής σημασίας και η συμμετοχή των ευάλωτων πληθυσμών στην ανάπτυξη και εφαρμογή πολιτικών και προγραμμάτων που αποσκοπούν στη στήριξή τους. Αυτό συνεπάγεται την εμπλοκή τους σε ουσιαστικές διαβουλεύσεις, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες και οι απόψεις τους (Cloyes, Berry, Martz, & Supiano, 2015).

Εν κατακλείδι, η αντιμετώπιση των αναγκών των ευάλωτων πληθυσμών απαιτεί μια ολοκληρωμένη, ευαίσθητη και συνεργατική προσέγγιση που αφορά σε ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων και πολιτικών αποκατάστασης και επανένταξης, μηχανισμούς παρακολούθησης και εποπτείας, στρατηγικές υποστήριξης, προσπάθειες ενημέρωσης και εκπαίδευσης της κοινότητας και ουσιαστική εμπλοκή των ευάλωτων ομάδων.

1.3. Συνθήκες κράτησης

Η πρόσβαση σε βασικές ανάγκες και σ' ένα υγιές περιβάλλον είναι καθοριστική για την υγεία των φυλακισμένων, αλλά συχνά οι απαραίτητες προϋποθέσεις δεν πληρούνται. Ο υπερπληθυσμός, η κακή υγιεινή, η παραβίαση της ιδιωτικότητας και οι ακατάλληλες συνθήκες δημιουργούν αρνητικές συνέπειες για τη σωματική υγεία των φυλακισμένων, οδηγώντας σε χρόνιες ασθένειες και στην εξάπλωση μολυσματικών

νόσων. Επιπλέον, η ελλιπής διατροφή, η περιορισμένη υγειονομική περίθαλψη και φροντίδα, τα επιθετικά ή βίαια επεισόδια, η ελλιπής αθλητική δραστηριότητα και η απομόνωση μπορούν να βλάψουν την ψυχική ευεξία των κρατουμένων σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό (Mukiza, 2014).

Οι συνθήκες στις φυλακές μπορεί να γίνουν σκληρές, ιδίως στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου οι πόροι είναι περιορισμένοι και οι εγκαταστάσεις συχνά υπερπλήρεις. Σε τέτοιες καταστάσεις, οι κρατούμενοι βρίσκονται σε απάνθρωπες συνθήκες, με ανεπαρκή πρόσβαση σε υγειονομική περίθαλψη, τροφή και νερό. Αντίθετα, στις ανεπτυγμένες χώρες, οι συνθήκες κράτησης είναι καλύτερες, με καλύτερης ποιότητας καταλύματα, φαγητό και υγειονομική περίθαλψη. Οι κρατούμενοι σε αυτές τις χώρες έχουν, επίσης, πρόσβαση σε προγράμματα εκπαίδευσης, κατάρτισης και επανένταξης που αποσκοπούν στο να τους βοηθήσουν να προσαρμοστούν στην κοινωνία μετά την αποφυλάκισή τους (Schwitters, 2014· Carter & Russell, 2005· Douglas, Plugge, & Fitzpatrick, 2009· Fazel & Baillargeon, 2011).

Ανεξάρτητα από τη χώρα ή τη φυλακή, ωστόσο, οι συνθήκες κράτησης έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην ψυχική και σωματική υγεία των φυλακισμένων. Πολλοί κρατούμενοι βιώνουν υψηλά επίπεδα στρες, άγχους και κατάθλιψης, ενώ μπορεί επίσης να υποφέρουν από προβλήματα σωματικής υγείας, λόγω της κακής διατροφής, της περιορισμένης πρόσβασης στην ιατρική περίθαλψη και της έκθεσης σε μεταδοτικές ασθένειες (McParland & Johnston, 2019· Gómez-Batiste & Connor, 2017). Ο υπερπληθυσμός των φυλακών μπορεί να οδηγήσει σε διάφορα προβλήματα και να έχει δυσμενείς επιπτώσεις στην υγεία και την ευημερία των φυλακισμένων καθώς και στη λειτουργία του ίδιου του σωφρονιστικού συστήματος. Η έλλειψη σωστής υγιεινής, ο κακός εξαερισμός και η ανεπαρκής υγειονομική περίθαλψη σε συνδυασμό με τον συνωστισμό μπορούν να αυξήσουν τις μολυσματικές ασθένειες και τα αναπνευστικά προβλήματα. Σε τέτοιες συνθήκες, οι φυλακισμένοι είναι πιο πιθανό να αναπτύξουν προβλήματα που αφορούν την υγεία τους αλλά και την ψυχική τους ευημερία. Σε συνθήκες συνωστισμού, οι κρατούμενοι ενδέχεται να βιώσουν αισθήματα απομόνωσης, απελπισίας και κατάθλιψης, τα οποία μπορεί να οδηγήσουν σε περαιτέρω προβλήματα συμπεριφοράς. Παράλληλα, μπορεί να αυξήσει τις εντάσεις μεταξύ των κρατουμένων και να επιδεινώσει τις υπάρχουσες συγκρούσεις και τη βία (Garcia-Guerrero & Marco, 2012· Anselmi & Mirigliani, 2010).

Ένα ακόμη πρόβλημα αφορά τις συνθήκες υγιεινής στις φυλακές, οι οποίες διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στη διατήρηση της υγείας των φυλακισμένων.

Δυστυχώς, οι συνθήκες αυτές είναι συχνά ανεπαρκείς, οδηγώντας σε μια σειρά από προβλήματα. Εκτός από τους κινδύνους, όμως, για τη σωματική υγεία, η έλλειψη επαρκούς υγιεινής μπορεί να οδηγήσει σε αισθήματα απελπισίας και κατάθλιψης μεταξύ των κρατουμένων, επηρεάζοντας περαιτέρω την ψυχική τους ευημερία (EMCDDA, 2012). Επιπλέον, η ανεπαρκής παροχή καθαρού νερού, κατάλληλων εγκαταστάσεων αποχέτευσης και προϊόντων υγιεινής μπορεί να οδηγήσει σε προβλήματα υγείας, όπως δερματικές λοιμώξεις, μεταδοτικά νοσήματα, αναπνευστικά προβλήματα κ.α. (Wendling, 2016· WHO, 2014).

Επιπροσθέτως, η ποιότητα της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης που είναι διαθέσιμη στους κρατουμένους αποτελεί μείζον ζήτημα. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι υγειονομικές υπηρεσίες των φυλακών είναι υποστελεχωμένες και δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, με αποτέλεσμα να υπάρχουν μεγάλοι χρόνοι αναμονής για ιατρική περίθαλψη και κακής ποιότητας φροντίδα. Αυτό μπορεί να οδηγήσει στην εξάπλωση ασθενειών και να επιδεινώσει την υγεία των κρατουμένων που πάσχουν από χρόνιες παθήσεις και άλλα ιατρικά προβλήματα (Cloyes, Berry, Martz, & Supiano, 2015).

Επιπλέον, η κακή διατροφή των φυλακισμένων είναι ένα συνηθισμένο ζήτημα, το οποίο μπορεί να επιδεινώσει τα υπάρχοντα προβλήματα υγείας και να οδηγήσει ακόμη και στην ανάπτυξη νέων προβλημάτων υγείας κατά τη διάρκεια της κράτησής τους. Επιπλέον, οι κρατούμενοι με χρόνια προβλήματα υγείας, που πρέπει να λαμβάνουν ειδική διατροφή, μπορεί να επηρεαστούν περισσότερο από την ακατάλληλη διατροφή ακόμη και σε ψυχικό επίπεδο (Vallas, 2016).

Οι φυλακισμένοι βρίσκονται σε μεγάλο κίνδυνο να εμφανίσουν προβλήματα ψυχικής υγείας, ανεξάρτητα από την προηγούμενη κατάστασή τους (Mukiza, 2014). Έρευνες έχουν διαπιστώσει ότι ο εγκλεισμός επιδρά αρνητικά στην ψυχική υγεία και συνδέεται σημαντικά με τις συνθήκες απομόνωσης και την ελλιπή σωματική άσκηση (Douglas, Plugge, & Fitzpatrick, 2009· Battaglia et al., 2013· Ross, 2012).

Με βάση τα παραπάνω, προκύπτει πως είναι σημαντικό οι αρχές να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων και τη βελτίωση των συνθηκών στις φυλακές. Η αντιμετώπιση μπορεί να αφορά στην παροχή επαρκών πόρων για κατάλληλες εγκαταστάσεις υγιεινής, την επαρκή στελέχωση των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης για τη μείωση του υπερπληθυσμού. Η εφαρμογή αυτών των μέτρων θα συμβάλλει στη βελτίωση της υγείας των φυλακισμένων, στη μείωση του κινδύνου εξάπλωσης μολυσματικών ασθενειών καθώς και στη μείωση της επιβάρυνσης του συστήματος υγειονομικής

περίθαλψης. Παράλληλα μέσα από τα προγράμματα «ζώων συντροφιάς», οι φυλακισμένοι θα μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τα ψυχικά και συναισθηματικά τους προβλήματα (Papadopoulos & Lay, 2016· Carter & Russell, 2005).

1.4. Προβλήματα υγείας των φυλακισμένων

Η υγεία των φυλακισμένων αποτελεί μια μεγάλη πρόκληση για τη δημόσια υγεία, η οποία επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες. Τα ψυχικά προβλήματα σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν απολαμβάνουν σωστή ιατρική αγωγή, εκτός από το ότι δεν τους θεραπεύει, τους απογοητεύει και τους κάνει να αισθάνονται πολίτες β' κατηγορίας (Watson, Stimpson, & Hostick, 2004).

Οι φυλακισμένοι έχουν χειρότερη υγεία, συχνά εξαιτίας των ανθυγιεινών συνηθειών και των συνθηκών της φυλακής που επηρεάζουν αρνητικά τη σωματική και ψυχική τους κατάσταση. Συγκριτικά με τον γενικό πληθυσμό, οι φυλακισμένοι έχουν χαμηλότερο επίπεδο υγείας, με υψηλότερα ποσοστά χρόνιων ασθενειών, ψυχικών διαταραχών, αυτοτραυματισμού και περιστατικών κακοποίησης (Barry, Darker, Thomas, Allwright, & O'Dowd, 2010). Το φύλο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον καθορισμό της κατάστασης της υγείας τους, αφού οι γυναίκες αντιμετωπίζουν μεγαλύτερα προβλήματα και έχουν διαφορετικές ανάγκες. Έρευνες έχουν δείξει ότι οι γυναίκες είναι πιο πιθανό να πάσχουν από ψυχικές ασθένειες, εθισμό σε ουσίες και να έχουν δεχτεί περισσότερη κακοποίηση (QCEA, 2007).

Η ψυχική τους υγεία αποτελεί ένα μείζον ζήτημα και έχει αποτελέσει αντικείμενο εκτεταμένης έρευνας τα τελευταία χρόνια. Η φυλάκιση έχει αποδειχθεί ότι έχει σημαντικό αντίκτυπο στην ψυχική υγεία των φυλακισμένων, με πολλούς να βιώνουν υψηλά επίπεδα στρες, άγχους και κατάθλιψης. Αυτό οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, όπως ο σκληρός και περιοριστικός χαρακτήρας της ζωής στη φυλακή, η έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας και οι περιορισμένες ευκαιρίες για κοινωνική αλληλεπίδραση και υποστήριξη (Douglas, Plugge, & Fitzpatrick, 2009). Το περιβάλλον της φυλακής μπορεί να έχει βαθιές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία, ιδίως για όσους έχουν προϋπάρχοντα προβλήματα. Το άγχος και τα αρνητικά συναισθήματα, που συνδέονται με την εμπειρία της φυλάκισης, συμπεριλαμβανομένης της απώλειας της ελευθερίας, της έκθεσης στη βία, της κακοποίησης και του αποχωρισμού από την οικογένεια και τους φίλους, είναι ιδιαίτερα αυξημένα κατά τη διάρκεια της φυλάκισης. Η απομόνωση και η μοναξιά που βιώνουν οι φυλακισμένοι μπορεί να οδηγήσει σε

αισθήματα απελπισίας και απόγνωσης, τα οποία μπορεί να επιδεινώσουν περαιτέρω τις υπάρχουσες καταστάσεις ψυχικής υγείας. Οι κρατούμενοι με προβλήματα ψυχικής υγείας διατρέχουν, επίσης, μεγαλύτερο κίνδυνο να υποστούν κακομεταχείριση και παραμέληση. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει σωματική και ψυχολογική κακοποίηση καθώς και παραμέληση ή απροσεξία, με αποτέλεσμα σοβαρές και μακροχρόνιες επιπτώσεις στην ψυχική τους υγεία, οδηγώντας σε αυξημένα επίπεδα στρες, άγχους και κατάθλιψης (Nurse, Woodcock, & Ormsby, 2003).

Σε πολλές περιπτώσεις, οι φυλακισμένοι δεν έχουν πρόσβαση σε επαρκείς υπηρεσίες ψυχικής υγείας ή υποστήριξη, γεγονός που επιδρά ακόμα πιο αρνητικά στην υγεία τους. Τα προβλήματα αφορούν, κυρίως, την έλλειψη πρόσβασης σε φάρμακα ή θεραπείες, που είναι ζωτικής σημασίας για τη διαχείριση των καταστάσεων ψυχικής υγείας. Επιπλέον, το στίγμα που συνδέεται με την ψυχική ασθένεια μπορεί να αποτρέψει τους κρατούμενους από το να αναζητήσουν βοήθεια, ενώ οι υπηρεσίες ψυχικής υγείας στις φυλακές συχνά δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους και δεν χρηματοδοτούνται, γεγονός που καθιστά δύσκολο για τους φυλακισμένους να λάβουν τη φροντίδα που χρειάζονται (Fazel & Seewald, 2012).

Με βάση ορισμένες μελέτες πάνω από το 40% των φυλακισμένων στην Ευρώπη αντιμετωπίζει προβλήματα ψυχικής υγείας. Παρά το γεγονός αυτό, μόνο οι μισοί από τους κρατούμενους που αναφέρουν προβλήματα ψυχικής υγείας λαμβάνουν θεραπεία κατά τη διάρκεια της φυλάκισής τους (WHO, 2008). Η ψυχική τους υγεία επηρεάζει την καθημερινότητά τους τόσο στη φυλακή όσο και τη ζωή τους μετά την αποφυλάκισή τους, με μια σειρά περιβαλλοντικών παραγόντων να επηρεάζουν αρνητικά την κατάστασή τους. Οι παράγοντες αυτοί περιλαμβάνουν τη βία, τη μοναξιά, την απομόνωση, την έλλειψη ιδιωτικότητας και κοινωνικής δραστηριότητας, τις κακές σχέσεις και την έλλειψη επαφής με την οικογένεια και τους φίλους. Έρευνες έχουν δείξει ότι οι μεγάλες περιόδους απομόνωσης μπορούν να προκαλέσουν σοβαρά προβλήματα ψυχικής υγείας, ενώ οι συνθήκες της φυλακής αυξάνουν σημαντικά τα επίπεδα άγχους, θυμού, απογοήτευσης κ.α. (Nurse, Woodcock, & Ormsby, 2003).

Ο τύπος της ψυχικής ασθένειας ποικίλλει, ενώ ορισμένες μελέτες διαπιστώνουν ότι το 37% των ανδρών και το 57% των γυναικών αντιμετωπίζουν κάποια μορφή ψυχικής διαταραχής. Η πρόιμη φάση της φυλάκισης συνδέεται με μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης διαταραχών προσαρμογής, ενώ οι κρατούμενοι με μεγαλύτερη εμπειρία φυλάκισης έχουν μικρότερο κίνδυνο ψυχικών διαταραχών (Fazel & Baillargeon, 2011).

Οι συνθήκες κράτησης, η έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας και το άγχος που συνδέεται με τη φυλάκιση μπορούν να επιδεινώσουν τα υπάρχοντα προβλήματα ψυχικής υγείας και να αυξήσουν τον κίνδυνο αυτοκτονίας. Επιπλέον, η κράτηση μπορεί να οδηγήσει σε νέα προβλήματα ψυχικής υγείας, όπως η διαταραχή μετατραυματικού στρες, η κατάθλιψη και οι φοβίες. Υπάρχουν υψηλά ποσοστά κατάθλιψης και καταθλιπτικών διαταραχών στις φυλακές, με τις γυναίκες να παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά από ότι οι άνδρες. Οι αυτοτραυματισμοί και οι αυτοκτονίες συνδέονται συχνά με τα υψηλά ποσοστά κακοποίησης, άγχους, κατάχρησης ουσιών, οργανικών και ψυχικών διαταραχών. Επίσης, οι διαταραχές ψυχικής υγείας συνδέονται και με άλλους παράγοντες, όπως η ηλικία, το οικογενειακό ιστορικό, τη χρήση ουσιών, το είδος της φυλάκισης και της ποινής καθώς και με τις συνθήκες που επικρατούν στη φυλακή. Η ελλιπής υποστήριξη από την οικογένεια, τους φίλους καθώς και από άλλους φυλακισμένους συνδέεται άμεσα με τα αρνητικά συμπτώματα των διαταραχών (Fazel & Seewald, 2012).

Όπως διαφάνηκε, οι φυλακισμένοι αντιμετωπίζουν σε υψηλά ποσοστά ζητήματα ψυχικής υγείας και η κατάλληλη ψυχολογική υποστήριξη μπορεί να συμβάλλει στη μείωση των αρνητικών συναισθημάτων. Το περιβάλλον της φυλακής και η σχέση μεταξύ προσωπικού και κρατουμένων διαδραματίζουν επίσης σημαντικό ρόλο στην ψυχική υγεία των φυλακισμένων, καθιστώντας σημαντική την αντιμετώπιση των αρνητικών παραγόντων. Γι' αυτόν τον σκοπό, τα τελευταία χρόνια έχουν καταβληθεί προσπάθειες για τη βελτίωση της ψυχικής υγείας των φυλακισμένων. Αυτό περιλαμβάνει την εφαρμογή υπηρεσιών ψυχικής υγείας και προγραμμάτων υποστήριξης στις φυλακές καθώς και προσπάθειες για την αντιμετώπιση των κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων που συμβάλλουν στην κακή ψυχική υγεία. Οι προσπάθειες αυτές αφορούν την παροχή στους κρατουμένους πρόσβασης σε ευκαιρίες εκπαίδευσης και απασχόλησης καθώς και τη βελτίωση της πρόσβασης σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας και προγράμματα υποστήριξης στην κοινότητα (Fazel & Baillargeon, 2011).

Συμπερασματικά, η υγεία των φυλακισμένων είναι ένα κρίσιμο ζήτημα που απαιτεί συνεχή προσοχή και δράση. Η φυλάκιση έχει σημαντικό αντίκτυπο στην υγεία και είναι σημαντικό οι κρατούμενοι να έχουν πρόσβαση σε επαρκείς υπηρεσίες και υποστήριξη για τη διαχείριση των καταστάσεών τους και τη βελτίωση της συνολικής τους ευημερίας. Η αντιμετώπιση των παραγόντων που συμβάλλουν στην κακή υγεία τους καθώς και η βελτίωση του περιβάλλοντος της φυλακής είναι ζωτικής σημασίας

για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τα υπάρχοντα προβλήματα αλλά και για να μην δημιουργηθούν νέα.

Κεφάλαιο 2ο: Ζώα συντροφιάς και φυλακισμένοι

2.1. Τα ζώα συντροφιάς

Η εξημέρωση ορισμένων ειδών ζώων από τον άνθρωπο για διάφορους σκοπούς, όπως η εργασία, η τροφή καθώς και η συντροφιά, αποτέλεσε μια κρίσιμη πτυχή για την προώθηση του πολιτισμού ήδη από τη νεολιθική εποχή μέχρι τη σύγχρονη (Odendaal, 2005). Ο όρος «ζώο – συντροφιάς» αναφέρεται σε ένα ευρύ φάσμα ειδών ζώων που διατηρούν οι άνθρωποι με την κατάλληλη φροντίδα για να τους παρέχουν συντροφιά. Τα πιο συνηθισμένα «ζώα συντροφιάς» είναι οι σκύλοι και οι γάτες (Odendaal, 2005· Staats, Wallace, & Anderson, 2008). Οι άνθρωποι μπορούν, επίσης, να επιλέξουν και άλλα είδη ως «ζώα συντροφιάς» με βάση τις δικές τους προτιμήσεις. Οι δεσμοί που έχουν αναπτύξει με τα «ζώα – συντροφιάς» είναι πολύ ισχυροί ακόμη και συγκρίσιμοι με τους δεσμούς που έχουν με άλλους ανθρώπους. Αυτή η σχέση μεταξύ τους αναφέρεται μερικές φορές ως «ειδικός δεσμός ανθρώπου – ζώου συντροφιάς» (Friedmann, Son, & Tsai, 2009; Sandoe, Corr, & Palmer, 2016).

Τα «ζώα – συντροφιάς» παίζουν σημαντικό ρόλο στην ποιότητα ζωής πολλών ανθρώπων στις σύγχρονες κοινωνίες και τους προσφέρουν πολλά οφέλη, όπως ευχαρίστηση, συντροφικότητα, θετικά συναισθήματα, ψυχική και σωματική ευεξία. Επίσης, γύρω από τα «ζώα – συντροφιάς» έχουν αναπτυχθεί διάφορα επαγγέλματα, όπως εκτροφεία, pet-shop, κτηνιατρεία, βιομηχανίες ζωοτροφών κ.α. Η ολοένα και πιο συχνή άποψη ότι αποτελούν μέλη της σύγχρονης κοινωνίας οφείλεται στην αλλαγή και εξέλιξη των προτύπων ζωής τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο (Friedmann, Son, & Tsai, 2009· Walsh, 2009).

Πολλές έρευνες αναφέρουν ότι η κατοχή ενός «ζώου – συντροφιάς» μπορεί να έχει θετικές επιπτώσεις στην ευημερία των ατόμων. Ένα από τα σημαντικότερα οφέλη είναι η συναισθηματική υποστήριξη που παρέχουν, αφού μπορούν να βοηθήσουν στη μείωση των επιπέδων άγχους και στρες, στη βελτίωση της διάθεσης και στην αύξηση των συναισθημάτων ευτυχίας και ευεξίας. Μπορούν, επίσης, να προσφέρουν μια αίσθηση άνεσης και ασφάλειας, ιδίως σε περιόδους δυσφορίας. Εκτός, όμως, από τα συναισθηματικά οφέλη, μπορούν να προσφέρουν και σωματικά οφέλη, όπως είναι η αύξηση της σωματικής δραστηριότητας. Η κατοχή ενός «ζώου – συντροφιάς» μπορεί επιπλέον να έχει θετικό αντίκτυπο στα παιδιά, καθώς μπορούν να αποκτήσουν υπευθυνότητα, ενσυναίσθηση και κοινωνικές δεξιότητες. Επιπροσθέτως, μπορούν να

προσφέρουν και κοινωνικά οφέλη βοηθώντας τους ανθρώπους να δημιουργήσουν νέες σχέσεις αλλά και να βιώσουν το αίσθημα κοινότητας και κοινών ενδιαφερόντων, καθώς οι άνθρωποι με κατοικίδια ζώα συχνά συμμετέχουν σε κοινές δραστηριότητες (Schuppli, Fraser, & Bacon, 2014· Sandoe, Corr, & Palmer, 2016).

2.2. Ο δεσμός ανθρώπου – ζώου

Ο δεσμός ανθρώπου – ζώου είναι σημαντικός, καθώς το ζώο όχι μόνο συντροφεύει τους ιδιοκτήτες, αλλά χρησιμεύει και ως μέσο θεραπευτικών πρακτικών. Η σχέση μεταξύ ανθρώπων και ζώων έχει μακρά ιστορία, που ενδεχομένως να καλύπτει πάνω από 50.000 χρόνια, με τον άνθρωπο να αποτελεί το κυρίαρχο είδος. Η αλληλεπίδραση μεταξύ τους οδηγεί σε πολυάριθμα οφέλη, συμπεριλαμβανομένης της βελτιωμένης σωματικής και συναισθηματικής ευεξίας, καθώς και της ψυχολογικής υγείας. Τα κατοικίδια ζώα παρέχουν μια αίσθηση συντροφικότητας που ικανοποιεί σημαντικές ανθρώπινες ανάγκες και προσφέρουν απεριόριστη αγάπη και προσοχή (Μπλαβάκη, 2021).

Σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας, διάφορες φιλοσοφικές θεωρίες προσπάθησαν να κατανοήσουν και να ορίσουν τη σχέση μεταξύ του ανθρώπου, ως κυρίαρχου είδους στη Γη, και των άλλων ζώων. Αυτές οι θεωρίες διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των πολιτισμών και εξετάζουν τη σημασία των ζώων για τον άνθρωπο, δηλαδή, το ποια ζώα θεωρούνται πιο σημαντικά, πως πρέπει να αντιμετωπίζονται και ποιες είναι οι κοινωνικές επιπτώσεις. Οι θεωρίες αυτές εξελίσσονται συνεχώς ανάλογα με τις αλληλεπιδράσεις και τις συγκρούσεις μεταξύ των διαφορετικών φιλοσοφικών προοπτικών (Sandoe, Corr, & Palmer, 2016).

Μια σημαντική θεωρία ονομάζεται «θεωρία του δεσμού», αναπτύχθηκε από τον ψυχίατρο J. Bowlby το 1950 και δομήθηκε με βάση τις αρχές της ηθολογίας, η οποία μελετάει τη συμπεριφορά των ζώων. Συγκεκριμένα, παρατήρησε ότι τόσο τα νεογνά των ζώων όσο και τα ανθρώπινα βρέφη δημιουργούν δεσμούς με τις μητρικές φιγούρες και βιώνουν άγχος όταν αποχωρίζονται από αυτές. Αυτό οδήγησε στην ανάπτυξη της «θεωρίας της προσκόλλησης», η οποία επικεντρώνεται στους συναισθηματικούς δεσμούς που σχηματίζουν τα βρέφη με βασικούς φροντιστές, όπως η μητέρα τους. Αυτό το σύστημα προσκόλλησης θεωρείται ότι συμβάλλει στην προστασία των ατόμων και παρέχει μια αίσθηση ασφάλειας. Η θεωρία μπορεί επίσης να εξηγήσει τον δεσμό μεταξύ ανθρώπων και ζώων, καθώς οι άνθρωποι συχνά αναζητούν οτιδήποτε

παρέχει ασφάλεια και προστασία κι έτσι ένα ζώο μπορεί να θεωρηθεί ως φιγούρα προσκόλλησης για τον άνθρωπο. Ακριβώς όπως τα παιδιά δημιουργούν δεσμούς με τους γονείς τους, οι άνθρωποι μπορούν να δημιουργήσουν δεσμούς με τα ζώα μέσω κοινών συναισθημάτων (Marrone, 2014).

Μια άλλη διαδεδομένη φιλοσοφική θεωρία είναι η «συμβολαιοκρατική», η οποία θεωρεί ότι οι ηθικοί κανόνες θεσπίζονται μέσω συμβάσεων μεταξύ των μελών. Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι τα ζώα δεν μπορούν να συμπεριληφθούν σε τέτοιες συμβάσεις, καθώς δεν μπορούν να κατανοήσουν τις υποχρεώσεις και αποκλείονται από τη σφαίρα των όντων έναντι των οποίων οι άνθρωποι έχουν άμεσες ηθικές ευθύνες. Οι άνθρωποι έχουν ηθικές ευθύνες απέναντι στα ζώα, καθώς θεωρούνται περιουσιακά στοιχεία και η προστασία των ζώων θεωρείται ως ένας τρόπος σεβασμού της ιδιοκτησίας και αποτροπής της βλάβης. Από αυτή την άποψη, μόνο οι ανθρώπινες ανάγκες έχουν πραγματική αξία και η ευημερία των ζώων έχει σημασία μόνο εφόσον δεν βλάπτει τους ανθρώπους (Sandoe, Corr, & Palmer, 2016).

Ακόμη μια θεωρία αφορά τον «ωφελιμισμό», που δηλώνει ότι ο στόχος είναι η επίτευξη του μεγαλύτερου αγαθού για τον μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων. Αυτό επιτυγχάνεται με την αξιολόγηση των οφελών και του κόστους μιας απόφασης, με έμφαση στην ελαχιστοποίηση της βλάβης. Στην περίπτωση των ζώων, ο ωφελιμισμός υποστηρίζει ότι είναι ηθικά ορθό τα ζώα να υπηρετούν τον άνθρωπο, εφόσον εξασφαλίζεται η ευημερία τους και δεν παραβιάζονται ορισμένες βασικές συνθήκες. Η έννοια της ευημερίας των ζώων περιλαμβάνει τόσο τη σωματική όσο και τη συναισθηματική ευημερία καθώς και την ικανότητα έκφρασης μιας φυσιολογικής συμπεριφοράς. Υπάρχουν πέντε διεθνώς αναγνωρισμένες ελευθερίες για τα ζώα που αφορούν την τροφή, τις ασθένειες, τη δυσφορία, τον φόβο και την έκφραση φυσιολογικής συμπεριφοράς. Ωστόσο, υπάρχουν πρακτικές δυσκολίες στον ορισμό της ευημερίας για κάθε είδος ζώου και στην αξιολόγηση της ευημερίας μεμονωμένων ζώων στην καθημερινή πρακτική (Ohl & vanderStaay, 2012).

Μία ακόμη θεωρία αφορά τη «δεοντολογική» οπτική, η οποία υποστηρίζει ότι οι ηθικοί κανόνες είναι αδιάσπαστες αρχές που πρέπει πάντα να ακολουθούνται, ανεξάρτητα από τις συνέπειες, τις περιστάσεις ή το μεγαλύτερο συνολικό καλό. Η ιδέα αυτή βασίζεται στην έννοια των ατομικών δικαιωμάτων και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως οδηγός για τον καθορισμό των ηθικών κανόνων. Ωστόσο, η άποψη αυτή μπορεί να θεωρηθεί άκαμπτη, καθώς δεν επιτρέπει εξαιρέσεις στους κανόνες (Mullan & Main, 2001).

Η επέκταση της «δεοντολογικής θεωρίας» αφορά στην αναγνώριση των «δικαιωμάτων των ζώων» κατά τρόπο παρόμοιο με τα «δικαιώματα των ανθρώπων». Αυτό σημαίνει ότι κάθε ζώο έχει εγγενή αξία και πρέπει να αντιμετωπίζεται με σεβασμό ακριβώς επειδή υπάρχει. Οποιαδήποτε χρήση ενός ζώου από τον άνθρωπο θεωρείται παραβίαση των δικαιωμάτων του, όπως η εκτροφή ζώων για κρέας, η διατήρηση ζώων ως κατοικίδια ή η εκτέλεση ευθανασίας (Sandoe, Corr, & Palmer, 2016). Αυτή η θεώρηση που θέτει στο επίκεντρο τα δικαιώματα των ζώων έρχεται σε αντίθεση με τη «συμβολαιοκρατική» και «ωφελιμιστική» θεώρηση που θεωρούν τα ζώα ως αντικείμενα ιδιοκτησίας ή ως πόρο προς εκμετάλλευση, ακόμη και αν εξασφαλίζονται οι συνθήκες ευημερίας τους (Ohl & vanderStaay, 2012).

Τέλος, υπάρχει και η θεωρία «απελευθέρωσης των ζώων», η οποία προωθεί τη σωτηρία των ζώων από την εκμετάλλευσή τους. Επίσης, προάγει την ιδέα ότι οι άνθρωποι δεν έχουν ιδιαίτερο ρόλο στη Γη και, επομένως, δεν είναι ηθικά δικαιολογημένο να χρησιμοποιούν τα ζώα με οποιονδήποτε τρόπο, ειδάλως προβαίνουν σε ανήθικη εκμετάλλευση. Η «θεωρία της απελευθέρωσης» υποστηρίζει την ιδέα ότι οι άνθρωποι θα πρέπει να ζουν μαζί με όλα τα είδη ζώων και να μην παρεμβαίνουν στη ζωή τους με κανένα τρόπο, είτε είναι θετικός είτε αρνητικός (Sandoe, Corr, & Palmer, 2016).

2.3. Θεραπεία με τα ζώα συντροφιάς

Τα «ζώα – συντροφιάς» έχουν πολλές θετικές επιπτώσεις στην ευημερία των ατόμων, όπως η παροχή συναισθηματικής υποστήριξης, σωματικών ωφελειών και κοινωνικών συνδέσεων μέχρι τη διδασκαλία υπευθυνότητας και ενσυναίσθησης, συμβάλλοντας στη βελτίωση της συνολικής υγείας και ευτυχίας τους. Γι' αυτόν τον σκοπό, άρχισαν να χρησιμοποιούνται σε θεραπευτικά προγράμματα για την παροχή ψυχολογικής και συναισθηματικής υποστήριξης σε διάφορα άτομα (Battaglia, et al., 2013). Η θεραπεία έχει στόχο να βελτιώσει την ψυχική και σωματική υγεία, να μειώσει το στρες και το άγχος και να προάγει τη συνολική ευημερία. Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ ατόμων και ζώων μπορούν να λάβουν πολλές μορφές, ενώ οι συνεδρίες θεραπείας συνήθως διεξάγονται από εκπαιδευμένους επαγγελματίες και ακολουθούν αυστηρά πρωτόκολλα για να διασφαλιστεί η ασφάλεια τόσο του ατόμου όσο και του ζώου. Μπορεί να διεξαχθεί σε διάφορα περιβάλλοντα, όπως νοσοκομεία, γηροκομεία, κέντρα αποκατάστασης, σχολεία και φυλακές. Οι συνεδρίες λαμβάνουν χώρα σε ειδικά

διαμορφωμένους χώρους που έχουν σχεδιαστεί για την αλληλεπίδραση μεταξύ των ζώων και των ατόμων που λαμβάνουν τη θεραπεία. Το περιβάλλον πρέπει να είναι ασφαλές, άνετο και να ευνοεί τη θεραπευτική διαδικασία. Η ακριβής τοποθεσία εξαρτάται από το συγκεκριμένο πρόγραμμα και τα άτομα που θεραπεύονται καθώς και από τον τύπο του ζώου που χρησιμοποιείται. Ωστόσο, έχει αποδειχθεί ότι είναι αποτελεσματική στη βελτίωση της ποιότητας ζωής και στην παροχή παρηγοριάς και υποστήριξης σε όσους συμμετέχουν, προσφέροντας πολλαπλά οφέλη για την υγεία τους τόσο σε σωματικό όσο και σε ψυχολογικό επίπεδο (Grandgeorge & Hausberger, 2011).

Η πρακτική της χρήσης ζώων στη θεραπεία έχει την αρχή της στο Βέλγιο κατά τον 9ο – 11ο αιώνα, όπου αρχικά τα πτηνά χρησιμοποιούνταν για να βοηθήσουν ασθενείς με αναπηρίες να βελτιώσουν τη μυϊκή τους δύναμη και την κινητικότητά τους μέσω της φυσικοθεραπείας. Ο John Locke, γνωστός φιλόσοφος, πίστευε ότι η επαφή με τα ζώα θα μπορούσε να προάγει την ενσυναίσθηση και την υπευθυνότητα στα παιδιά. Εν συνεχεία, η χρήση των ζώων στη θεραπεία διαδόθηκε ευρύτερα στην Ευρώπη και εφαρμόστηκε για την αποκατάσταση διαφόρων ανθρώπινων ασθενειών τον 18ο – 19ο αιώνα σε πολλές μονάδες υγείας (Grandgeorge & Hausberger, 2011).

Ωστόσο, η πρώτη συστηματική χρήση ζώων για τη θεραπεία ψυχικών ασθενειών πραγματοποιήθηκε στην Αγγλία στα τέλη του 18ου αιώνα, όπου ο William Tuke δημιούργησε το «York Retreat», ένα πρωτοποριακό άσυλο με στόχο τη φροντίδα των ψυχικά ασθενών, στο οποίο ενσωμάτωσε τη χρήση ζώων μαζί με άλλες ψυχοκοινωνικές παρεμβάσεις (Urlichuk & Anderson, 2003).

Η επιτυχία αυτής της προσέγγισης επισημάνθηκε από τη F. Nightingale, η οποία ήταν νοσηλεύτρια, και οδήγησε στην εισαγωγή των ζώων σε εγκαταστάσεις ψυχικής υγείας στην Αγγλία και σε μονάδες νοσηλείας της Μ. Βρετανίας (Shubert, 2012). Παρόμοια προγράμματα αναπτύχθηκαν στη Γερμανία με τη χρήση διάφορων ζώων στους ασθενείς με επιληψία αρχικά, ενώ μετέπειτα η χρήση τους αφορούσε και άλλες οργανικές και ψυχικές ασθένειες. Επίσης, στις Ηνωμένες Πολιτείες, πραγματοποιήθηκε η πρώτη καταγεγραμμένη χρήση σκύλων για θεραπεία στο νοσοκομείο «St. Elizabeth» της Ουάσιγκτον το 1919 σε ψυχικά ασθενείς. Επιπλέον, η χρήση σκύλων θεωρήθηκε ωφέλιμη για τους τραυματισμένους βετεράνους του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου που είχαν μετατραυματικά συμπτώματα (Relf, 2006).

Ωστόσο, παρά τις θετικές αναφορές, η ανάπτυξη της ιατρικής και της ψυχοφαρμακολογίας οδήγησε στις αρχές του 20ου αιώνα στη μείωση της χρήσης των

ζώων στη θεραπεία, μέχρι που αναβίωσε η συγκεκριμένη πρακτική κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Εξαιτίας της συναισθηματικής και ψυχολογικής αναταραχής που βίωναν οι στρατιώτες στο πεδίο της μάχης, διαφάνηκε αποτελεσματική η χρήση των ζώων (Grandgeorge & Hausberger, 2011). Το 1942, δραστηριότητες όπως η ιππασία και η φροντίδα των ζώων εισήχθησαν στο νοσοκομείο της «Pawling Air Force» για να βοηθήσουν στη θεραπεία βετεράνων πολέμου που έπασχαν από διαταραχή μετατραυματικού στρες (Morrison, 2007).

Παρά το ενδιαφέρον, εξακολουθούσε να υπάρχει έλλειψη τεκμηριωμένων ερευνών σχετικά με τη θεραπευτική χρήση των ζώων. Η διαθέσιμη βιβλιογραφία περιοριζόταν ως επί το πλείστον σε ζωνόσους που αποτελούσαν απειλή για τη δημόσια υγεία. Ωστόσο, αυτό άλλαξε με την έκδοση του βιβλίου «The Mental Hygiene of Owning a Dog» το 1944 του κοινωνιολόγου Bossad, το οποίο ανέδειξε τα οφέλη της σχέσης μεταξύ των ζώων και των ιδιοκτητών τους (Morrison, 2007).

Η δημοσίευση αυτή αποτέλεσε μια πρωτοποριακή έκθεση σχετικά με τα θεραπευτικά οφέλη της κατοχής ζώων συντροφιάς. Η σημασία της οφειλόταν στην εστίασή της σε αυτοαναφερόμενες εμπειρίες και μελέτες περιπτώσεων. Ο Bossad έδωσε έμφαση στον ρόλο των κατοικίδιων ζώων ως μελών της οικογένειας και στον θετικό αντίκτυπο που έχουν, συμπεριλαμβανομένης της παροχής αγάπης, ενσυναίσθησης, υπευθυνότητας, συντροφικότητας και κοινωνικής διευκόλυνσης. Το έργο του έτυχε ευρείας προσοχής και αναδημοσιεύτηκε σε διάφορα περιοδικά και εφημερίδες, ενώ έλαβε χιλιάδες αιτήματα για ανατύπωση (Serpell, 2010).

Εκτός από το έργο του Bossad, τα θεραπευτικά οφέλη της ιδιοκτησίας κατοικίδιων ζώων υποστηρίχθηκαν περαιτέρω από τις μαρτυρίες διακεκριμένων ψυχιάτρων και ψυχοθεραπευτών του 20ου αιώνα. Ένα τέτοιο παράδειγμα ήταν ο ψυχίατρος S. Freud, ο οποίος διεξήγαγε συνεδρίες παρουσία του κατοικίδιου σκύλου του. Παρόλο που η παρουσία του σκύλου δεν είχε αρχικά θεραπευτικό σκοπό, διαπιστώθηκε ότι είχε ηρεμιστική επίδραση στον Freud, ενώ αργότερα οδήγησε σε βελτίωση της συναισθηματικής και λεκτικής ικανότητας των ασθενών καθώς και σε αίσθημα ασφάλειας και αυτοαποδοχής, ιδίως σε παιδιά και εφήβους. Αυτό ήρθε σε αντίθεση με τις προηγούμενες απόψεις του Freud για τα ζώα, τα οποία είχαν συμβολική σημασία στις ψυχαναλυτικές θεωρίες του, αλλά δεν είχαν πρακτική χρησιμότητα (Serpell, 2010).

Μεταγενέστερα, αποκαλύφθηκαν και άλλες αναφορές του Freud, οι οποίες ανέφεραν τα οφέλη των ζώων στη θεραπεία των ψυχικών διαταραχών, ιδίως σε

ψυχαναλυτικό πλαίσιο. Ο ίδιος ισχυριζόταν ότι όταν ένας ασθενής φτάνει σε σημείο αντίστασης κατά τη διάρκεια της θεραπείας, η παρουσία ενός ζώου μπορεί να προσφέρει παρηγοριά και να βοηθήσει τον ασθενή να επεξεργαστεί τα θέματά του (Fine, 2010). Η ανακάλυψη αυτή αποτέλεσε επιβεβαίωση των μεταγενέστερων απόψεων του παιδοψυχολόγου B. Levinson, ο οποίος θεωρείται ο εισηγητής της ψυχοθεραπείας με ζώα. Ξεκίνησε τη μελέτη του για τη θεραπευτική χρήση των ζώων στην ψυχιατρική το 1953, όταν τυχαία άφησε έναν νεαρό ασθενή με προβλήματα επικοινωνίας με το κατοικίδιό του, για να επιστρέψει και να βρει τον ασθενή να μιλάει. Ο Levinson συνέχισε να χρησιμοποιεί τα ζώα στη θεραπεία παρά τον σκεπτικισμό της επιστημονικής κοινότητας και στη συνέχεια δημοσίευσε δύο σημαντικά έργα για τη θεραπεία με τη βοήθεια ζώων, το «Pet-Oriented Child Psychotherapy» και το «Pets and Human Development». Οι προσπάθειές του πυροδότησαν περαιτέρω έρευνες σχετικά με τις θεραπευτικές επιδράσεις των ζώων τόσο στη σωματική όσο και στην ψυχολογική ευεξία, οδηγώντας στον τομέα της θεραπείας με τη βοήθεια ζώων. Το έργο του ενέπνευσε κι άλλους ψυχιάτρους, όπως οι Samuel και Elizabeth Corson, που εισήγαγαν σκύλους σε ψυχιατρικά περιβάλλοντα ως συμπληρωματικό μέσο θεραπείας, με αποτέλεσμα τη βελτίωση των συμπτωμάτων των ασθενών και τη μείωση της ανάγκης για φαρμακευτική αγωγή (Grandgeorge & Hausberger, 2011).

Περαιτέρω μελέτες στη δεκαετία του 1970 αποκάλυψαν μια ευρεία χρήση των ζώων θεραπείας σε εγκαταστάσεις υγειονομικής περίθαλψης στις ΗΠΑ (Fine, 2010· Grandgeorge & Hausberger, 2011). Πολλές έρευνες τη δεκαετία του 1970 είχαν στόχο να διερευνήσουν διάφορα προγράμματα θεραπείας που χρησιμοποιούσαν ζώα. Η έρευνα διαπίστωσε ότι το 48% των εγκαταστάσεων υγειονομικής περίθαλψης στις ΗΠΑ χρησιμοποιούσαν ζώα για ψυχολογική υποστήριξη, ενώ μία από τις πρώτες περιπτώσεις ζωικής θεραπείας εισήχθη σε ένα παιδιατρικό νοσοκομείο το 1970. Το 1973, τα ζώα συντροφιάς εισήχθησαν επίσης σε γηροκομεία, ενώ το 1977 διερευνήθηκε ο αντίκτυπος των ζώων στο όριο ζωής των ανθρώπων. Ως αποτέλεσμα, δημιουργήθηκαν οργανισμοί με σκοπό την επιστημονική έρευνα των ωφελειών της θεραπείας με ζώα (Shubert, 2012· Grandgeorge & Hausberger, 2011).

Η εξέλιξη της θεραπείας με ζώα έχει πολλά σημαντικά ορόσημα στην ιστορία. Συγκεκριμένα, το «Latham Foundation», που ιδρύθηκε το 1919, αποτέλεσε έναν πολύ σημαντικό οργανισμό που μελετά τον δεσμό ανθρώπου-ζώου και προσφέρει ένα ευρύ φάσμα εκπαιδευτικών σεμιναρίων, μαθημάτων κατάρτισης και πόρων για τη θεραπεία με ζώα (Urichuk & Anderson, 2003). Εν συνεχεία, σημαντικός σταθμός αποτελεί η

ίδρυση της «Therapy Dogs International» το 1976 από την E. Smith, μία νοσοκόμα η οποία μετέφερε στις ΗΠΑ τις εμπειρίες της από την εργασία της με ζώα συντροφιάς σε νοσοκομεία της Αγγλίας. Δημιούργησε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης σκύλων για να επισκέπτονται και να θεραπεύουν ασθενείς σε εγκαταστάσεις υγειονομικής περίθαλψης (Shubert, 2012). Το 1977, ιδρύθηκε το «Delta Foundation» από ιατρούς και κτηνιάτρους και αργότερα μετονομάστηκε σε «Delta Society», ενώ το 2012 μετονομάστηκε σε «Pet Partners Organization». Το επίκεντρό του αφορούσε τη διερεύνηση της σχέσης ανθρώπου-ζώου και τη χρήση των ζώων για τη βελτίωση της ανθρώπινης υγείας και ευημερίας. Τέλος, το 1990, ιδρύθηκε ο «Διεθνής Οργανισμός για την Αλληλεπίδραση Ανθρώπου/Ζώου», αποτελούμενος από 22 χώρες, με σκοπό τη μελέτη και την έρευνα του δεσμού ανθρώπου-ζώου (Urichuk & Anderson, 2003).

Σημαντική επίδραση στη θεραπεία με τη συμβολή των ζώων συντροφιάς είχε και το «βιοψυχοκοινωνικό μοντέλο», το οποίο αναπτύχθηκε το 1977 από τον G. Engel και στηρίχτηκε στο γεγονός ότι η επίδραση των ζώων στους ανθρώπους είναι σημαντική για την πρόληψη και βελτίωση των ψυχικών διαταραχών και των οργανικών παθήσεων. Στο πλαίσιο της θεραπείας με τα ζώα, το μοντέλο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να κατανοηθεί ο τρόπος που οι αλληλεπιδράσεις με τα ζώα μπορούν να επηρεάσουν τη σωματική, συναισθηματική και κοινωνική υγεία ενός ατόμου. Συγκεκριμένα, από βιολογικής άποψης, η αλληλεπίδραση με τα ζώα έχει αποδειχθεί ότι αυξάνει την απελευθέρωση ενδορφινών, που ανακουφίζουν από τον πόνο και προκαλούν ευεξία. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μείωση του πόνου, σε χαμηλότερα επίπεδα άγχους και κατάθλιψης και σε βελτίωση της συνολικής διάθεσης. Από ψυχολογικής άποψης, τα ζώα μπορούν να παρέχουν παρηγοριά και συναισθηματική υποστήριξη, συμβάλλοντας στη μείωση των αρνητικών συναισθημάτων, ενώ επίσης παρέχουν μια αίσθηση ασφάλειας, η οποία μπορεί να είναι ιδιαίτερα ευεργετική για άτομα που έχουν ζήσει τραυματικές εμπειρίες. Τέλος, από κοινωνικής άποψης, τα ζώα μπορούν να βοηθήσουν τους ανθρώπους να αυξήσουν τα συναισθήματα σύνδεσης και υποστήριξης. Αυτό συμβάλλει στη μείωση της κοινωνικής απομόνωσης και στη βελτίωση της συνολικής ποιότητας ζωής. Ως αποτέλεσμα, το «βιοψυχοκοινωνικό μοντέλο» αναδεικνύει πολλούς τρόπους με τους οποίους τα ζώα μπορούν να έχουν θετικό αντίκτυπο στην υγεία και την ευημερία των ανθρώπων αποτελώντας ένα σημαντικό μέσο θεραπείας (Chara, et al., 2014).

Ωστόσο, η χρήση των ζώων στη θεραπεία έχει λάβει πολλές διαφορετικές ερμηνείες, οδηγώντας σε μια ετερογένεια ορισμών και εννοιών. Αυτό αποσαφηνίστηκε

το 1996 μέσω του βιβλίου της «Delta Society», το οποίο καθόρισε τους όρους που αφορούν τη «Θεραπεία μέσω Ζώων» (AAT), τις «Δραστηριότητες με τη Βοήθεια Ζώων» (AAA) και την «Εκπαίδευση με Παρεμβάσεις Ζώων» (AAE) (Kruger & Serpell, 2010).

2.3.1. Θεραπεία μέσω Ζώων «Animal Assisted Therapy»

Η προσέγγιση της «Θεραπείας μέσω των Ζώων» (AAT) διαφέρει από τις άλλες προσεγγίσεις επειδή έχει συγκεκριμένους στόχους που επιδιώκει να επιτύχει. Το ζώο συντροφιάς αποτελεί βασικό στοιχείο της θεραπευτικής διαδικασίας και πρέπει να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις για να συμπεριληφθεί σε αυτήν (ΙΑΗΑΙΟ, 2014). Με βάση τον ορισμό του «Διεθνούς Οργανισμού Αλληλοεπίδρασης ανθρώπου/ζώων», η θεραπεία μέσω ζώων αναφέρεται ως μια καλά σχεδιασμένη, δομημένη και προσανατολισμένη στους στόχους θεραπευτική παρέμβαση που πραγματοποιείται από επαγγελματίες της υγείας, της εκπαίδευσης και των ανθρώπινων υπηρεσιών. Η θεραπεία χορηγείται από εκπαιδευμένους και πιστοποιημένους ειδικούς, οι οποίοι στοχεύουν στη βελτίωση της φυσικής, συμπεριφορικής, γνωστικής και κοινωνικής λειτουργίας των ανθρώπων (Fine & Beck, 2015, σ. 416)

Η θεραπεία με τη βοήθεια των ζώων συντροφιάς ταξινομείται σε διάφορες κατηγορίες, όπως στην κοινωνική εργασία, στην εργοθεραπεία, στη φυσικοθεραπεία, στη λογοθεραπεία, στο μοντέλο θεραπευτικής χρήσης σε επίπεδο επαγγελματικής υπηρεσίας και στη συμβουλευτική. Αποτελεί ένα είδος θεραπείας που προσαρμόζεται στις εξατομικευμένες ανάγκες κάθε ατόμου. Η πρόοδος καταγράφεται και αξιολογείται, ενώ η θεραπεία μπορεί να εφαρμοστεί βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα. Μπορεί να πραγματοποιηθεί ατομικά με έναν πιστοποιημένο θεραπευτή ή σε ομαδικό πλαίσιο. Η παρέμβαση εφαρμόζεται για ένα ευρύ φάσμα καταστάσεων υγείας και χρησιμοποιείται ως συμπληρωματική προσέγγιση των παραδοσιακών μεθόδων. Επιπλέον, μπορεί να πραγματοποιηθεί σε διάφορα περιβάλλοντα, όπως ψυχιατρικές εγκαταστάσεις, σχολεία, σπίτια, περιοχές καταστροφών, πεδία μαχών, σωφρονιστικά ιδρύματα και ιδιωτικά ιατρεία. Ο χειρισμός των ζώων απαιτεί συγκεκριμένη εκπαίδευση και πιστοποίηση, ενώ η αξιολόγηση του προγράμματος πραγματοποιείται σε τακτική βάση (Kelly & Cozzolino, 2015).

Τα κύρια οφέλη της «θεραπείας μέσω ζώων» σε οργανικό επίπεδο περιλαμβάνουν τη μείωση του καρδιαγγειακού κινδύνου, τη βελτίωση μέσω της

σωματικής κίνησης, τη μείωση του πόνου, την ενίσχυση της παρηγορητικής φροντίδας για χρόνιους ή ετοιμοθάνατους ασθενείς και τη βελτίωση των κινητικών διαταραχών και αναπηριών. Τα ζώα θεραπείας, μπορούν, επίσης να χρησιμοποιηθούν για να προειδοποιήσουν εγκαίρως για υπογλυκαιμικό σοκ ή επιληπτική κρίση καθώς και να βελτιώσουν την επικοινωνία μεταξύ ασθενών, προσωπικού και φροντιστών στον ιατρικό τομέα (Cevizci, Karaahmet, Güneş, & Sen, 2013).

Ωστόσο, τα οφέλη είναι πολλά και σε ψυχικά και ψυχολογικά ζητήματα. Συγκεκριμένα, η θεραπεία πραγματοποιείται για ένα ευρύ πλαίσιο διαταραχών και δυσκολιών, όπως οι αγχώδεις διαταραχές, η επιθετικότητα, η κατάθλιψη, οι φοβίες, το μετατραυματικό στρες, η μοναχικότητα, οι δυσθυμικές διαταραχές, τα προβλήματα εξάρτησης, τα συμπεριφορικά προβλήματα, οι αναπτυξιακές διαταραχές, οι διαταραχές πρόσληψης τροφής κ.α. (Cevizci, Karaahmet, Güneş, & Sen, 2013).

Η «θεραπευτική ένταξη των ζώων» μπορεί να πραγματοποιηθεί με διάφορους τρόπους. Αρχικά, υλοποιείται μέσα από την κοινωνική εργασία, η οποία πραγματοποιείται κατά βάση από τον κοινωνικό λειτουργό και βασίζεται στο ότι τα «ζώα συντροφιάς» αποτελούν βασικό μέρος των οικογενειακών περιβαλλόντων. Ως αποτέλεσμα, τα «ζώα θεραπείας» μπορούν να εισαχθούν εύκολα σε ένα οικογενειακό περιβάλλον με σκοπό να επιφέρουν θετική αλλαγή. Αυτή η μορφή θεραπείας έχει βρεθεί ότι είναι αποτελεσματική στην προώθηση της κοινωνικής αποκατάστασης για άτομα και πληθυσμούς διαφόρων ηλικιών (Risley-Curtiss, 2010).

Ένας ακόμη τομέας είναι η εργοθεραπεία με τη βοήθεια ζώων, που περιλαμβάνει κυρίως εργοθεραπευτές και θεραπευτικά ζώα. Στόχος της είναι να βοηθήσει τα άτομα να βελτιώσουν δεξιότητες, όπως οι κινητικές και ψυχοκοινωνικές, η νευρομυϊκή λειτουργία, η ισορροπία, η επικοινωνία, η αισθητηριακή επεξεργασία, οι γνωστικές ικανότητες, η αναπνευστική λειτουργία και η οπτικοχωρική αντίληψη (VanFleet, Fine, O'Callaghan, Mackintosh, & Gimeno, 2015). Παράλληλα, το ίδιο συμβαίνει και με τη φυσικοθεραπεία με τη συμβολή των ζώων, αφού είναι ένα ακόμη είδος θεραπείας που πραγματοποιείται κυρίως από φυσικοθεραπευτές και έχει ως στόχο να βοηθήσει τα άτομα να ανακάμψουν από διαταραχές της κίνησης, αναπηρίες, τραυματισμούς και άλλες διαταραχές, όπως ο αυτισμός και η υπερκινητικότητα, καθώς και ασθενείς με αγγειακές εγκεφαλικές παθήσεις (Walsh, 2009).

Ένας ακόμη τομέας είναι η λογοθεραπεία με τη βοήθεια ζώων. Αυτή η μορφή θεραπείας εφαρμόζεται από λογοθεραπευτές και χρησιμοποιείται για να βοηθήσει τα νεαρά κυρίως άτομα με καθυστερήσεις λόγου, μαθησιακές δυσκολίες και διαταραχές

του φάσματος του αυτισμού. Η παρέμβαση αυτή παρέχει κίνητρα και ψυχαγωγία σε αυτές τις ομάδες, ανακουφίζοντας έτσι τα συμπτώματά τους (VanFleet, Fine, O'Callaghan, Mackintosh, & Gimeno, 2015).

Επιπλέον, σημαντική είναι η θεραπεία με ζώα που συμβαίνει στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών από επαγγελματίες. Ένας πιστοποιημένος εκπαιδευτής και ένας επαγγελματίας συνεργάζονται για να προσφέρουν ολοκληρωμένη θεραπεία μέσω της χρήσης ζώων στη θεραπεία. Ο τομέας αυτός μπορεί να αφορά και τους εθελοντές που επιθυμούν να εκπαιδευτούν σε θεραπείες με τη χρήση ζώων (ΙΑΗΑΙΟ, 2014).

Τέλος, σημαντική είναι και η συμβουλευτική που πραγματοποιείται με τη βοήθεια ζώων, αφού πρόκειται για τη χρήση τους ως ένα μέσο θεραπείας το οποίο αποτελεί μέρος της συμβουλευτικής διαδικασίας, η οποία διεξάγεται από κάποιον ψυχίατρο, ψυχολόγο ή κοινωνικό λειτουργό. Σε αυτή τη μορφή θεραπείας, τα ζώα χρησιμεύουν ως «μέσο ανάλυσης» μεταξύ του θεραπευτή και του ασθενούς και χρησιμοποιούνται για να παρέχουν ασφάλεια, κίνητρα και αποκατάσταση. Ανεξάρτητα από τις διαφορετικές ονομασίες που λαμβάνουν τα ζώα σε αυτήν την περίπτωση (ζώο συντροφιάς, ζώο θεραπείας, ζώο συμβουλευτικής κ.α.), ο σκοπός τους είναι να χρησιμεύσουν ως θεραπευτικό εργαλείο συμβάλλοντας στη βελτίωση των αρνητικών συμπτωμάτων (Parish-Plash & Oren, 2013). Το πιο συχνά χρησιμοποιούμενο ζώο στη συμβουλευτική είναι ο σκύλος, λόγω της κοινωνικής του αλληλεπίδρασης, της εκπαιδευσιμότητάς του και της ανάγκης του για ανθρώπινη επαφή. Τα άλογα και άλλα ζώα, όπως οι γάτες και τα αγροτικά ζώα, χρησιμοποιούνται, επίσης, στη συμβουλευτική. Η προσέγγιση αυτή εφαρμόζεται σε ένα ευρύ φάσμα ψυχικών διαταραχών και ψυχολογικών ζητημάτων. Συγκεκριμένα, τα άτομα που αναζητούν μια εναλλακτική μορφή θεραπείας, υποφέρουν από αρνητικές σκέψεις ή πεποιθήσεις, έχουν βιώσει τραυματικά γεγονότα ή αντιμετωπίζουν εθισμούς, άγχος, κατάθλιψη, διατροφικές διαταραχές και διάφορα αναπτυξιακά ζητήματα. Η συμβουλευτική μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη χρήση πολλαπλών τεχνικών σε διάφορα περιβάλλοντα, όπως σχολεία, νοσοκομεία, φυλακές και ιδιωτικά ιατρεία. Η πιο διαδεδομένη μέθοδος συμβουλευτικής περιλαμβάνει τον θεραπευτή που εργάζεται με το δικό του πιστοποιημένο και κατάλληλο ζώο θεραπείας. Αυτή η προσέγγιση θεωρείται η πιο αποτελεσματική και αποδοτική, καθώς ο θεραπευτής έχει αναπτύξει σχέση με το ζώο του και έτσι κατανοεί καλύτερα τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά του. Ο ασθενής μέσα από την παρατήρηση της σχέσης μεταξύ του θεραπευτή και του ζώου, νιώθει μια

αίσθηση ασφάλειας και εμπιστοσύνης, η οποία οδηγεί σε μια ταχύτερη συνεδρία συμβουλευτικής (VanFleet, Fine, O'Callaghan, Mackintosh, & Gimeno, 2015).

Μια άλλη προσέγγιση περιλαμβάνει τη διεξαγωγή συνεδριών από τον θεραπευτή παρουσία ενός εκπαιδευμένου θεραπευτικού ζώου και του πιστοποιημένου χειριστή του. Ο χειριστής πρέπει να δημιουργήσει μία σχέση μεταξύ του ασθενούς και του ζώου υπό την επίβλεψη του θεραπευτή. Αυτή η μέθοδος επιτρέπει στον θεραπευτή να παρέχει συμβουλευτική χωρίς το δικό του ζώο θεραπείας, αλλά απαιτεί από τον θεραπευτή να λάβει την άδεια του ασθενούς και να δείξει εμπιστοσύνη στον χειριστή αλλά και στο ζώο θεραπείας. Ο θεραπευτής πρέπει, επίσης, να βρει έναν οργανισμό ή ένα πρόγραμμα, το οποίο θα του παρέχει πιστοποιημένο χειριστή και ζώο (Cole, 2009).

Τέλος, μια τρίτη μορφή συμβουλευτικής αφορά τις συνεδρίες που πραγματοποιούνται με τη συμμετοχή του θεραπευτή, του ασθενή και του ζώου του. Για να υπάρξει συνεργασία, ο θεραπευτής πρέπει αρχικά να συμφωνήσει με την απόφαση του ασθενούς να συμπεριλάβει το ζώο του στη συνεδρία και το ζώο πρέπει να είναι φιλικό και διαχειρίσιμο. Εάν το ζώο δεν μπορεί να ενσωματωθεί στη συμβουλευτική διαδικασία, η συνεδρία μπορεί να υλοποιηθεί με συμβολικές αναφορές, όπως η αφήγηση ιστοριών, το κουκλοθέατρο, οι φωτογραφίες κ.α. Αυτή η μέθοδος είναι ιδιαίτερα εφαρμόσιμη ιδίως σε νεαρά άτομα και σε παιδιά (Cole, 2009).

Η ενσωμάτωση των θεραπευτικών ζώων στη συμβουλευτική έχει ένα ευρύ φάσμα πλεονεκτημάτων, τα οποία είναι εμφανή μέσα από τις διάφορες τεχνικές που χρησιμοποιούνται (Fine, 2010· VanFleet, Fine, O'Callaghan, Mackintosh, & Gimeno, 2015). Οι τεχνικές αυτές μπορούν να διαχωριστούν στις παρακάτω κατηγορίες:

Η «τεχνική του αγγίγματος»: Ο θεραπευτής ενθαρρύνει τον ασθενή να αλληλεπιδράσει με το ζώο θεραπείας, συνήθως αγγίζοντας ή χαϊδεύοντας το ζώο. Η τεχνική αυτή είναι αποτελεσματική, καθώς το ζώο λειτουργεί ως αγωγός για τον ασθενή να εκφράσει και να προβάλλει θετικά συναισθήματα. Αυτή η αλληλεπίδραση μπορεί να βοηθήσει στη βελτίωση της συναισθηματικής κατάστασης του ασθενούς.

«Θεραπεία με περπάτημα»: Ο θεραπευτής και ο ασθενής περπατούν με ένα θεραπευτικό ζώο και ο θεραπευτής ενθαρρύνει τις αυθόρμητες θετικές αντιδράσεις του ασθενούς ως απάντηση στο ζώο. Αυτή η τεχνική είναι πιο αυθόρμητη από τη φύση της και ο συνδυασμός περιβαλλοντικών ερεθισμάτων με το ζώο θεραπείας συμβάλλει στη βελτίωση της ψυχολογικής ευεξίας του ασθενούς μειώνοντας τη συναισθηματική αμβλύτητα και προωθώντας την εγγύτητα.

Η «τεχνική της εκπαίδευσης»: Ο ασθενής καλείται να εκπαιδεύσει το ζώο θεραπείας μέσω ασκήσεων, πρακτικών και άλλων συμπεριφορών. Η διαδικασία αυτή βοηθά τον ασθενή να αποκτήσει την αίσθηση του ελέγχου και της αυτοδυναμίας και του προσφέρει ικανοποίηση. Η τεχνική αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη σε θεραπευτικά προγράμματα για βετεράνους πολέμου, νέους με αποκλίνουσα συμπεριφορά και κρατούμενους φυλακών.

Η «τεχνική του γενεογράμματος»: Σε ασθενείς που δεν ανταποκρίνονται και δεν δίνουν εύκολα πληροφορίες για το ιστορικό της ζωής τους ή τις ανάγκες τους, ο θεραπευτής μπορεί να μοιραστεί μαζί τους τις γενεαλογικές πληροφορίες του ζώου θεραπείας που συμμετέχει στη συμβουλευτική διαδικασία. Αυτό συχνά παρακινεί τον ασθενή να επικοινωνήσει ευκολότερα με τον θεραπευτή για το δικό του πρόβλημα ή να εκφράσει τις ανάγκες του.

Η «συμβολική απόδοση»: Αυτή η τεχνική περιλαμβάνει τη χρήση μεταφορικής γλώσσας, εικόνων, φωτογραφιών ή ιστοριών από τον θεραπευτή που σχετίζονται με το ζώο. Αυτό επιτρέπει στον ασθενή να επικοινωνήσει τις δικές του εμπειρίες, οδηγώντας σε μεγαλύτερο αίσθημα αποδοχής. Η συμβολική διαδικασία αποσπά επίσης την προσοχή του ασθενούς από το πρόβλημά του και μπορεί να αποτελέσει έναν μέσο σύνδεσης θεραπευτή και ασθενούς.

«Αφήγηση ιστοριών»: Αυτή η τεχνική χρησιμοποιείται στη θεραπεία των ασθενών και των οικογενειών τους. Συνήθως περιλαμβάνει μια συνεδρία αφήγησης ιστοριών υπό την καθοδήγηση του θεραπευτή, με το θεραπευτικό ζώο να χρησιμεύει ως διαμεσολαβητής και μη επικριτικός ακροατής. Η παρουσία του ζώου είναι λιγότερο απειλητική, ιδίως για τα παιδιά που έχουν υποστεί σοβαρά τραυματικά γεγονότα και χρησιμεύει ως μέσο προβολής των συναισθημάτων τους. Στόχος αυτής της τεχνικής είναι η συλλογή πληροφοριών, ιδίως από ευάλωτα και απρόσιτα παιδιά, χρησιμοποιώντας το ζώο θεραπείας ως μέσο.

«Βιβλιοθεραπεία»: Είναι μια μέθοδος κατά την οποία οι ενήλικες ή τα παιδιά λαμβάνουν καθοδήγηση από τον θεραπευτή τους στην ανάγνωση βιβλίων για τα ζώα. Η προσέγγιση αυτή χρησιμοποιείται ως προσθήκη σε άλλες θεραπείες και απευθύνεται σε διάφορες ηλικιακές ομάδες. Για τους ενήλικες, ο κύριος στόχος είναι να τους βοηθήσει να αποδεχτούν την ασθένειά τους, καθώς πολλοί από τους χαρακτήρες των βιβλίων που διαβάζουν αντικατοπτρίζουν τον εαυτό τους. Στα παιδιά, η ανάγνωση ιστοριών επικεντρώνεται σε θετικά χαρακτηριστικά, όπως η αφοσίωση, οι δεξιότητες

επίλυσης προβλημάτων κ.α., προκειμένου να ενθαρρύνει τις ηθικές αξίες, την κριτική σκέψη και άλλες σημαντικές πτυχές του χαρακτήρα τους.

«Αυθόρμητη αλληλεπίδραση»: Είναι μια τεχνική που χρησιμοποιούν πολλοί θεραπευτές, όπου ενσωματώνονται θεραπευτικά ζώα για να δημιουργηθεί δεσμός με τον ασθενή. Η μέθοδος αυτή βασίζεται στην αρχή της αλληλεπίδρασης και στον φυσικό δεσμό που δημιουργείται μεταξύ ανθρώπων και ζώων. Ζώα, όπως οι σκύλοι, λόγω της αυθόρμητης φύσης τους, δημιουργούν εύκολα μια στενή σχέση με τους ανθρώπους. Επιπλέον, η τεχνική αυτή αξιοποιεί τις έρευνες που σχετίζονται με τις θετικές επιδράσεις των ζώων στον άνθρωπο, τόσο σωματικά όσο και ψυχικά. Ο θεραπευτής δεν υπαγορεύει τη συμπεριφορά του ζώου, αντίθετα παρατηρεί τον ενθουσιασμό και την αλληλεπίδρασή του με τον ασθενή.

«Παιγνιοθεραπεία με τη βοήθεια ζώων»: είναι μια τεχνική που απευθύνεται κυρίως σε παιδιά, αλλά μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί και σε άτομα άλλων ηλικιών. Σε αυτή την προσέγγιση, το παιχνίδι χρησιμοποιείται εντός ενός θεραπευτικού πλαισίου με τη βοήθεια των θεραπευτικών ζώων.

2.3.2. Δραστηριότητες με τη Βοήθεια Ζώων «Animal Assisted Activities»

Οι δραστηριότητες που υποστηρίζονται από ζώα (AAA) περιλαμβάνουν την ενσωμάτωση ζώων σε διάφορες δραστηριότητες για την παροχή κινήτρων, εκπαίδευσης, ψυχαγωγίας και θεραπευτικών οφελών, με στόχο να βελτιωθούν οι συνθήκες ζωής των ατόμων. Οι δραστηριότητες αυτές εκτελούνται σε διάφορα περιβάλλοντα από ειδικούς επαγγελματίες, εξειδικευμένο προσωπικό ή εθελοντές που εκπαιδεύονται σχετικά, και χρησιμοποιούν ζώα που πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια. Χαρακτηρίζονται από την απουσία συγκεκριμένων θεραπευτικών σκοπών και από αυθόρμητες μη προγραμματισμένες διαδικασίες (Kruger & Serpell, 2010).

Σε ειδικές ομάδες, οι δραστηριότητες αυτές χρησιμοποιούνται για την αντιμετώπιση κρίσεων με τη βοήθεια ζώων για να βοηθήσουν τα άτομα από αρνητικά περιστατικά που έχουν βιώσει και άλλες επώδυνες καταστάσεις. Σε ιατρικές καταστάσεις έκτακτης ανάγκης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη βοήθεια σε άτομα με επιληψία και αναπηρίες και για όσους πάσχουν από χρόνιες και μη χρόνιες ασθένειες. Μπορούν, επίσης, να βοηθήσουν άτομα με κινητικές ή αισθητηριακές αναπηρίες και άλλου είδους κινητικές διαταραχές, όπως η εγκεφαλική παράλυση και η παράλυση του κεντρικού νευρικού συστήματος (Kruger & Serpell, 2010).

Η χρήση των «ζώων συντροφιάς» σε δραστηριότητες ξεκίνησε τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με στόχο τον εντοπισμό τραυματισμένων στρατιωτών. Αργότερα, τη δεκαετία του 1920, μια αμερικανίδα φιλόanthρωπος, η D. H. Eustis, ασχολήθηκε με τη συμβολή των σκυλιών στα άτομα με προβλήματα όρασης. Στη συνέχεια, ίδρυσε τον οργανισμό «Seeing Eye» για την εκπαίδευση σκύλων για τα τυφλά άτομα. Τον 20ο αιώνα η επιτυχία του προγράμματος οδήγησε στην ιδέα ότι τα «ζώα συντροφιάς» θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να βοηθήσουν άτομα με διάφορες αναπηρίες. Το 1987, η δημιουργία του οργανισμού «Assistance Dogs International» θέσπισε τους ορισμούς, τις απαιτήσεις και τους κώδικες δεοντολογίας για τη χρήση των ζώων σε δραστηριότητες υπηρεσίας (Fossum, 2013).

Με βάση τον συγκεκριμένο οργανισμό, ως «ζώα παροχής υπηρεσιών» ορίζονται τα ζώα συντροφιάς που εκτελούν εργασίες για άτομα με σωματικές, αισθητηριακές, γνωστικές ή διανοητικές αναπηρίες και το έργο τους πρέπει να σχετίζεται άμεσα με την αναπηρία του ατόμου. Τα πιο συνηθισμένα είδη που χρησιμοποιούνται είναι οι σκύλοι, αλλά μπορούν να χρησιμοποιηθούν και άλλα, όπως γάτες, και άλογα, ιδίως σε περίπτωση ψυχικής ασθένειας (Hart & Yamamoto, 2015).

Οι κατευθυντήριες γραμμές για τα ζώα υπηρεσίας περιστρέφονται γύρω από την προστασία του ζώου, το οποίο δεν πρέπει να αποχωρίζεται τον χειριστή του, εκτός από περιπτώσεις όπου το ζώο αποτελεί κίνδυνο. Επιτρέπεται η είσοδός τους σε όλους τους δημόσιους ή ιδιωτικούς χώρους, εκτός εάν υπάρχει ανάγκη να είναι αποστειρωμένο ένα περιβάλλον και έτσι απαγορεύεται ή επιτρέπεται υπό προϋποθέσεις (ADA, 2010). Υπάρχουν διάφορες κατηγορίες ζώων υπηρεσίας, καθεμία από τις οποίες εξυπηρετεί μια συγκεκριμένη ανάγκη. Αυτές περιλαμβάνουν ζώα υπηρεσίας για τυφλούς, για προβλήματα ακοής, για άτομα με επιληπτικές κρίσεις, για διαβητικούς, για άτομα με κινητικά προβλήματα και για άτομα με διάφορες ψυχικές διαταραχές (Fossum, 2013· ADA, 2010).

Η χρήση των ζώων υπηρεσίας έχει συνδεθεί σε μεγάλο βαθμό με την ψυχική υγεία, καθώς στοχεύει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής και παρέχει ευκαιρίες για κινητοποίηση, εκπαίδευση, ψυχαγωγία και θεραπευτικά οφέλη. Αυτές οι δραστηριότητες μπορούν να πραγματοποιηθούν μεμονωμένα ή σε ομάδες και περιλαμβάνουν την ένταξη ενός ή περισσότερων ζώων στη διαδικασία (Morrison, 2007). Έχουν κοινωνικό χαρακτήρα και δεν είναι προκαθορισμένες, αντίθετα αποφασίζονται αυθόρμητα και δεν απαιτούν λεπτομερείς σημειώσεις κατά τη διάρκεια της παρέμβασης. Μπορούν να εκτελεστούν από πιστοποιημένους επαγγελματίες, όπως

ειδικούς ψυχικής υγείας, δάσκαλους, νοσηλευτές, φυσικοθεραπευτές, εμπυχωτές ή από εκπαιδευμένους εθελοντές που έχουν λάβει κάποιο επίπεδο προετοιμασίας και εκπαίδευσης (Morrison, 2007· Mallon, Ross, Klee, & Ross, 2010).

Οι δραστηριότητες που πραγματοποιούνται με τη συμβολή των ζώων λαμβάνουν χώρα σε ψυχιατρικές εγκαταστάσεις, ξενώνες, νοσοκομεία, σχολεία, πανεπιστήμια, φυλακές και σε πεδία μαχών, ενώ μπορούν, επίσης, να χρησιμοποιηθούν και για ψυχαγωγικούς σκοπούς (Walsh, 2009· Morrison, 2007· Shubert, 2012).

Τα ζώα συντροφιάς που χρησιμοποιούνται συνήθως για τη θεραπεία συναισθηματικών διαταραχών έχουν αποτελέσματα κυρίως στην κατάθλιψη και στις αγχώδεις διαταραχές, στη μετατραυματική διαταραχή, στη διαταραχή πανικού, στην αγοραφοβία και στις οξείες αντιδράσεις τραύματος. Τα συνηθέστερα ζώα είναι σκύλοι, ενώ τα τελευταία χρόνια υπάρχει ενδιαφέρον για τη χρήση άλλων ειδών, όπως άλογα, γάτες και πίθηκοι για ψυχιατρικές υπηρεσίες (Tedeschi, Sisa, Olmert, Parish-Plass, & Yount, 2015).

Η «International Association of Assistance Dog Partners-IAADP» έχει προσδιορίσει τέσσερις κύριους τομείς ανάπτυξης για τα ζώα ψυχιατρικών υπηρεσιών, οι οποίοι στοχεύουν στην ανακούφιση των ψυχικών διαταραχών και στη βελτίωση των συμπτωμάτων. Αυτοί οι τομείς περιλαμβάνουν την παροχή βοήθειας σε περίπτωση κρίσης, τη συνδρομή στην ψυχιατρική θεραπεία, την εκτόνωση της συναισθηματικής έντασης και τη βελτίωση της ασφάλειας. Τα καθήκοντα που εκτελούν τα ζώα περιλαμβάνουν τη βοήθεια στη χορήγηση φαρμάκων, την υπενθύμιση του χειριστή τους για τη θεραπεία και τη βοήθεια σε πτώσεις ή λιποθυμίες. Μπορούν, επίσης, να αποσπάσουν την προσοχή των χειριστών τους από τα συμπτώματα και να τους βοηθήσουν σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης. Επιπλέον, μπορούν να προσφέρουν συναισθηματική υποστήριξη και σωματική ασφάλεια, ιδίως σε άτομα που πάσχουν από μετατραυματική διαταραχή στρες (Tedeschi, Sisa, Olmert, Parish-Plass, & Yount, 2015).

Τα προγράμματα που χρησιμοποιούν ζώα συντροφιάς σε υπηρεσίες παρατηρούνται, κυρίως, στην Αμερική και χρησιμεύουν για να βοηθήσουν στρατιωτικούς που βιώνουν μετατραυματικά συμπτώματα ως αποτέλεσμα του τραύματος κατά τη διάρκεια της θητείας τους (Hart & Yamamoto, 2015). Τα καθήκοντα που ανατίθενται στους σκύλους υπηρεσίας έχουν σχεδιαστεί για να βοηθούν σε καταστάσεις κρίσης, στη λήψη ψυχιατρικής θεραπείας, στη συναισθηματική ένταση και στην ενίσχυση της ασφάλειας. Σε ορισμένα προγράμματα

οι ίδιοι οι βετεράνοι εκπαιδεύουν τους σκύλους υπηρεσίας για να βοηθήσουν άλλους στρατιώτες (Hart & Yamamoto, 2015).

Ένα παράδειγμα σαν κι αυτό αποτελεί και το «Paws for Purple Hearts», το οποίο δημιουργήθηκε το 2008 και παρέχει εκπαίδευση σε σκύλους υπηρεσίας για να βοηθούν βετεράνους με ψυχικές παθήσεις. Η διαδικασία εκπαίδευσης είναι θεραπευτική και περιλαμβάνει τόσο ψυχιατρική φροντίδα για τους βετεράνους όσο και κτηνιατρική φροντίδα για τους σκύλους (Hart & Yamamoto, 2015).

Ένα άλλο παρόμοιο πρόγραμμα είναι το «Warrior Canine Connection» που ξεκίνησε το 2011 με στόχο να βοηθήσει βετεράνους με μετατραυματική διαταραχή στρες και εγκεφαλικές κακώσεις. Το πρόγραμμα έχει βοηθήσει πάνω από 3.000 άτομα, τα οποία παρουσίασαν μεγάλη βελτίωση και ομαλή επανένταξη στο κοινωνικό σύνολο (Tedeschi, Sisa, Olmert, Parish-Plass, & Yount, 2015).

2.3.3. Εκπαίδευση με Παρεμβάσεις Ζώων «Animal Assisted Education»

Η εκπαίδευση με τη βοήθεια ζώων (AAE) πραγματοποιείται μέσω ενός δομημένου προγράμματος, το οποίο καθοδηγείται από έναν επαγγελματία εκπαιδευμένο. Πρωταρχικός στόχος είναι η επίτευξη ακαδημαϊκών στόχων και η ενίσχυση των κοινωνικών και γνωστικών δεξιοτήτων των συμμετεχόντων, ενώ η πρόοδος παρακολουθείται και αξιολογείται. Η εκπαίδευση λαμβάνει χώρα σε καθορισμένους χώρους, ενώ δεν απαιτείται το ζώο να είναι συνεχώς παρόν. Ένα παράδειγμα μιας τέτοιας δραστηριότητας είναι μια σχολική επίσκεψη με στόχο την προώθηση της ιδιοκτησίας κατοικίδιων ζώων (Kruger & Serpell, 2010· Hart & Yamamoto, 2015).

Ωστόσο, συχνά υπάρχει σύγχυση γύρω από τις παρεμβάσεις και τη σχέση μεταξύ ανθρώπου - ζώου, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται παρερμηνείες. Έτσι, ουσιαστικά τα ζώα χωρίστηκαν στα «ζώα συναισθηματικής υποστήριξης» και στα «ζώα υπηρεσίας ή θεραπείας» (Shubert, 2012).

Όσον αφορά τα «ζώα συναισθηματικής υποστήριξης», είναι τα ζώα που παρέχουν ασφάλεια και συντροφιά στα άτομα. Τα ζώα συναισθηματικής υποστήριξης παρέχουν πολλά οφέλη στον άνθρωπο και γι' αυτό χρησιμοποιούνται σε ψυχιατρικά προβλήματα και ψυχολογικές εκδηλώσεις (Kruger & Serpell, 2010). Η «Americans with Disabilities Act» το 2010 διαχώρισε τα «ζώα συναισθηματικής υποστήριξης» από τα «ζώα υπηρεσίας-θεραπείας» και ορίστηκαν γι' αυτά συγκεκριμένα κριτήρια, όπως

το ότι δεν χρειάζεται να λαμβάνουν μια ειδική εκπαίδευση ή να έχουν συγκεκριμένα καθήκοντα, αλλά μπορούν να παραμένουν εντός της οικίας του ιδιοκτήτη τους. Ουσιαστικά δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ ενός «ζώου συναισθηματικής υποστήριξης» και ενός «κατοικίδιου ζώου». Η μόνη διαφορά είναι όταν το ζώο προτείνεται από έναν επαγγελματία υγείας για κάποιον ασθενή με ψυχολογικά προβλήματα (Kruger & Serpell, 2010).

2.3.4. Οφέλη θεραπείας στους φυλακισμένους

Η χρήση «ζώων συντροφιάς» σε θεραπευτικά προγράμματα φυλακών έχει διαπιστωθεί ότι έχει πολυάριθμες θετικές επιδράσεις στην ευημερία και τη συμπεριφορά των κρατούμενων. Η θεραπεία πραγματοποιείται συνήθως μέσω της εισαγωγής ζώων συντροφιάς, όπως σκύλων, στο περιβάλλον της φυλακής. Τα ζώα αυτά εκπαιδεύονται και επιβλέπονται από επαγγελματίες για να παρέχουν υποστήριξη, άνεση και συντροφιά στους κρατούμενους. Οι συνεδρίες θεραπείας διαρκούν από 30 λεπτά έως μία ώρα και συνήθως γίνονται σε τακτική βάση, όπως μία φορά την εβδομάδα. Πρόσβαση σε αυτή τη μορφή θεραπείας έχουν συνήθως οι κρατούμενοι που έχουν δείξει προθυμία συμμετοχής και έχουν ιστορικό καλής συμπεριφοράς. Συνεπώς, δεν παρέχεται σε όλους τους κρατούμενους αυτή η θεραπεία, ενώ η διαθεσιμότητά της ποικίλλει από χώρα σε χώρα. Σε ορισμένες χώρες, δηλαδή, η θεραπεία με τη συμβολή των ζώων αποτελεί ένα καθιερωμένο πρόγραμμα στο πλαίσιο του σωφρονιστικού συστήματος, ενώ σε άλλες χώρες βρίσκεται ακόμη σε πρώιμο στάδιο εφαρμογής. Η θεραπεία μπορεί να λάβει διαφορετικές μορφές, συμπεριλαμβανομένων ατομικών συνεδριών με ένα ζώο συντροφιάς και τον χειριστή του, ομαδικές συνεδρίες ή δομημένες δραστηριότητες (Friedmann, Son, & Tsai, 2009).

Αν και οι σκύλοι είναι ο πιο συνηθισμένος τύπος ζώου που χρησιμοποιείται σε προγράμματα θεραπείας φυλακών, σε ορισμένα προγράμματα έχουν χρησιμοποιηθεί και άλλα ζώα, όπως γάτες, άλογα ακόμη και πτηνά. Η θεραπεία συνήθως περιλαμβάνει δομημένες πρακτικές και αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κρατούμενων και των ζώων θεραπείας και μπορεί να αφορά ορισμένες δραστηριότητες, όπως η περιποίηση, η εκπαίδευση και το παιχνίδι με τα ζώα. Οι φυλακισμένοι έχουν την ευκαιρία να περνούν χρόνο με το ζώο θεραπείας, αλλά οι δραστηριότητες ποικίλλουν ανάλογα με το πρόγραμμα που εφαρμόζεται σε κάθε σωφρονιστικό ίδρυμα. Η φύση της θεραπείας διαφέρει, αλλά ο στόχος είναι γενικά να παρέχεται ένα θετικό και υποστηρικτικό

περιβάλλον για τους κρατούμενους, το οποίο θα τους βοηθήσει να αναπτύξουν δεξιότητες, όπως η υπευθυνότητα, η ενσυναίσθηση και η επικοινωνία (Walsh, 2009).

Μελέτες έχουν δείξει ότι η αλληλεπίδραση με τα ζώα μπορεί να έχει ηρεμιστική επίδραση στους φυλακισμένους, μειώνοντας τα επίπεδα στρες, άγχους και κατάθλιψης. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε βελτίωση της διάθεσης και της συνολικής ψυχολογικής τους υγείας. Επιπλέον, η ευθύνη της φροντίδας ενός ζώου μπορεί να συμβάλλει στην οικοδόμηση της αυτοεκτίμησης και να τους προσφέρει μια αίσθηση σκοπού. Μπορεί, επίσης, να τους διδάξει σημαντικές δεξιότητες ζωής, όπως η ενσυναίσθηση και η υπομονή, που μπορούν να βοηθήσουν στην αποκατάσταση και την επανένταξή τους στην κοινωνία μετά την αποφυλάκισή τους. Επιπροσθέτως, η θεραπεία μπορεί να οδηγήσει σε μειωμένη επιθετική συμπεριφορά και βελτιωμένο έλεγχο των παρορμήσεων. Ο δεσμός που δημιουργούν οι φυλακισμένοι με τα ζώα έχει τη δυνατότητα να τους προσφέρει άνευ όρων αγάπη και υποστήριξη, βοηθώντας τους να αμβλύνουν τα αισθήματα μοναξιάς και απομόνωσης, που είναι συνηθισμένα στο περιβάλλον των φυλακών. Για τους φυλακισμένους ασθενείς, η θεραπεία με ζώα προσφέρει παρηγοριά και μια αίσθηση συντροφικότητας, η οποία μπορεί να βελτιώσει τη συνολική ποιότητα ζωής τους (Odendaal, 2005· Vacca, 2004· Staats, Wallace, & Anderson, 2008).

Όσον αφορά τη μεταχείριση των ζώων θεραπείας, υπάρχουν πάντα στον χώρο των φυλακών έμπειροι εκπαιδευτές, ώστε να διασφαλίζεται η ασφάλεια των ζώων κατά την παραμονή τους στο περιβάλλον της φυλακής. Ορισμένα προγράμματα, επίσης, έχουν λάβει ειδικά μέτρα για την προστασία των ζώων σε περίπτωση απροσδόκητων γεγονότων. Έτσι, εφαρμόζονται οι κατάλληλες προφυλάξεις για να διασφαλιστεί η ευημερία τους. Συγκεκριμένα, αρχικά είναι σημαντική η διαλογή και η εκπαίδευση των κρατουμένων, πριν τη συμμετοχή τους στη θεραπεία. Οι φυλακισμένοι υποβάλλονται σε διαδικασία διαλογής για την αξιολόγηση της καταλληλότητας και του κινδύνου τους. Εκπαιδεύονται, επίσης, στο πως να αλληλεπιδρούν με τα ζώα και να τα φροντίζουν με ασφαλή και υπεύθυνο τρόπο. Εν συνεχεία, τα ζώα θεραπείας επιλέγονται προσεκτικά για την ιδιοσυγκρασία τους, την υγεία τους και την καταλληλότητά τους για το περιβάλλον της φυλακής. Τα ζώα αξιολογούνται, επίσης, τακτικά για να διασφαλιστεί ότι δεν αγχώνονται ή δεν αισθάνονται άβολα στο περιβάλλον της φυλακής. Οι επιθεωρήσεις είναι συχνές προκειμένου να διασφαλιστεί ότι πληρούνται τα πρότυπα υγείας και ασφάλειας. Τα ζώα, επίσης, εμβολιάζονται και υποβάλλονται σε θεραπεία για τυχόν ιατρικές παθήσεις, ώστε να αποτρέπεται η

εξάπλωση ασθενειών. Οι φυλακισμένοι που συμμετέχουν σε προγράμματα θεραπείας με ζώα εποπτεύονται και παρακολουθούνται πάντοτε από εκπαιδευμένο προσωπικό, ώστε να διασφαλίζεται ότι αλληλεπιδρούν με τα ζώα με ασφαλή τρόπο. Τέλος, τα προγράμματα στις φυλακές υπόκεινται σε αυστηρές δεοντολογικές κατευθυντήριες γραμμές, ώστε να διασφαλίζεται ότι τα ζώα αντιμετωπίζονται ανθρώπινα και ότι δεν υφίστανται κακομεταχείριση ή παραμέληση οποιασδήποτε μορφής. Ακολουθώντας αυτές τις προφυλάξεις, τα προγράμματα στις φυλακές μπορούν να παρέχουν έναν ασφαλή και αποτελεσματικό τρόπο στους φυλακισμένους να βιώσουν τα θετικά οφέλη της αλληλεπίδρασης με τα ζώα (Fazel & Baillargeon, 2011).

Η θεραπεία με τη βοήθεια ζώων (AAT) και οι δραστηριότητες με τη συμβολή ζώων (AAA) μπορούν να εφαρμοστούν στις φυλακές, αλλά με διαφορετικούς τρόπους. Η θεραπεία με τη βοήθεια ζώων αναφέρεται σε δομημένα θεραπευτικά προγράμματα που χρησιμοποιούν ζώα, όπως σκύλους, ως θεραπευτικό εργαλείο για να βοηθήσουν τους ασθενείς να επιτύχουν συγκεκριμένους θεραπευτικούς στόχους. Έτσι, η θεραπεία στις φυλακές περιλαμβάνει συνήθως εκπαιδευμένους σκύλους και χειριστές, οι οποίοι συμμετέχουν σε συνεδρίες θεραπείας με κρατούμενους για να τους βοηθήσουν να αντιμετωπίσουν συναισθηματικά ή συμπεριφορικά ζητήματα. Από την άλλη, οι δραστηριότητες με τη συμβολή των ζώων είναι πιο περιστασιακές και αφορούν κυρίως τις αλληλεπιδράσεις των κρατουμένων με ζώα θεραπείας. Αυτός ο τύπος αλληλεπίδρασης μπορεί να προσφέρει στους κρατούμενους μια αίσθηση άνεσης και ανακούφισης από το άγχος, αλλά δεν έχει συγκεκριμένο θεραπευτικό στόχο. Η διαφορά μεταξύ αυτών των προσεγγίσεων είναι ότι η θεραπεία εστιάζει σε συγκεκριμένους θεραπευτικούς στόχους, ενώ οι δραστηριότητες έχουν πιο ψυχαγωγικό χαρακτήρα (Tedeschi, Sisa, Olmert, Parish-Plass, & Yount, 2015).

Τέλος, η εκπαίδευση με παρεμβάσεις ζώων (AAE), αν και δεν αποτελεί έναν τομέα που χρησιμοποιείται ευρέως στο πλαίσιο των φυλακών, εφαρμόζεται μέσα από κάποια προγράμματα για την υποστήριξη της αποκατάστασης και της εκπαίδευσης των κρατουμένων. Τα προγράμματα αυτά περιλαμβάνουν δραστηριότητες, όπως η εκπαίδευση σκύλων, η φροντίδα των ζώων ή η συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες που περιλαμβάνουν αλληλεπιδράσεις με ζώα και αποσκοπούν στη διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων ή άλλων θεμάτων σχετικών με την ευημερία και την αποκατάσταση των κρατουμένων. Ωστόσο, η εφαρμογή της AAE σε ένα περιβάλλον φυλακής εξαρτάται από τους στόχους και κυρίως τους πόρους του εκάστοτε προγράμματος (Tedeschi, Sisa, Olmert, Parish-Plass, & Yount, 2015).

Κεφάλαιο 3ο: Προγράμματα ζώων συντροφιάς στις φυλακές

3.1. Η εφαρμογή προγραμμάτων ζώων συντροφιάς σε φυλακισμένους

Τα ζώα συντροφιάς έχουν εισαχθεί σε προγράμματα φυλακών σε διάφορες χώρες ως μέσο αποκατάστασης και θεραπείας για τους κρατούμενους. Τα προγράμματα αυτά αποσκοπούν στο να δώσουν στους κρατούμενους την ευκαιρία να δημιουργήσουν δεσμούς με τα ζώα και να μάθουν νέες δεξιότητες, με στόχο τη μείωση του στρες, του άγχους και των αρνητικών συμπεριφορών αλλά και την προώθηση της θετικής προσωπικής ανάπτυξης (Mukiza, 2014).

Υπάρχουν διάφορα προγράμματα που ενσωματώνουν ζώα συντροφιάς στις φυλακές, όπως είναι α) τα προγράμματα επίσκεψης κατοικίδιων ζώων, στα οποία εκπαιδευμένα ζώα θεραπείας και οι χειριστές τους επισκέπτονται τους κρατούμενους σε τακτική βάση για να παρέχουν συναισθηματική υποστήριξη και αλληλεπίδραση, β) τα προγράμματα εκπαίδευσης ζώων, στα οποία οι κρατούμενοι εκπαιδεύονται να φροντίζουν και να εκπαιδεύουν ζώα, συνήθως σκύλους ή γάτες, τα οποία μπορούν να τους βοηθήσουν να αναπτύξουν δεξιότητες και να μειώσουν το άγχος, γ) προγράμματα εκπαίδευσης ζώων υπηρεσίας, στα οποία οι κρατούμενοι μαθαίνουν να εκπαιδεύουν ζώα υπηρεσίας για άτομα με αναπηρίες, γεγονός που μπορεί να τους προσφέρει μια αίσθηση σκοπού και ευθύνης, δ) προγράμματα θεραπείας με τη βοήθεια ζώων, στα οποία οι κρατούμενοι εργάζονται με ζώα θεραπείας ως μέρος της αποκατάστασης και της θεραπείας τους και τέλος, ε) προγράμματα για αγροτικά ζώα, στα οποία οι φυλακισμένοι εργάζονται με αγροτικά ζώα, όπως άλογα ή αγελάδες, τα οποία μπορούν να τους βοηθήσουν να αναπτύξουν συμπόνια και αισθήματα ευθύνης (García-Guerrero & Marco, 2012).

Η πρώτη επίσημη εμφάνιση χρήσης ζώων για θεραπεία σε σωφρονιστικά ιδρύματα ξεκίνησε στην Αμερική κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και συγκεκριμένα εντοπίζεται στις φυλακές του «New Hampshire». Τα ζώα συντροφιάς υιοθετήθηκαν από κάποιους κρατούμενους και παρατηρήθηκαν θετικές σχέσεις και πιο αρμονική συμβίωση μεταξύ των φυλακισμένων αλλά και με το προσωπικό των φυλακών (Strimple, 2003). Από το 2000 ξεκίνησαν προγράμματα που συστηματικά ενσωμάτωναν ζώα θεραπείας και κυρίως σκύλους στις φυλακές. Αυτά ονομάζονται «Prison-Based Animal Programs» και αφορούν παρεμβάσεις με τη συμβολή των ζώων εντός των σωφρονιστικών ιδρυμάτων. Για την υλοποίηση αυτών των προγραμμάτων

τα ζώα πρέπει να έχουν ελεγχθεί, αλλά και οι κρατούμενοι είναι σημαντικό να τηρούν ορισμένες προϋποθέσεις και να εποπτεύονται από ψυχολόγο στα πλαίσια της σωστής λειτουργίας των φυλακών. Οι φυλακισμένοι έχουν διάφορες αρμοδιότητες που αφορούν τα ζώα συντροφιάς, όπως είναι η φροντίδα και η περιποίησή τους, η εκπαίδευσή τους, θέματα διατροφής αλλά και υγείας. Σε ορισμένα προγράμματα δίνεται η δυνατότητα να λάβουν πιστοποίηση οι φυλακισμένοι ως εκπαιδευτές σκύλων θεραπείας, κάτι το οποίο μετά την αποφυλάκισή τους μπορεί να οδηγήσει στην εύρεση επαγγέλματος. Τα περισσότερα προγράμματα από αυτά αφορούν περισσότερο άντρες και έχουν εντοπιστεί στην Αμερική. Τα προγράμματα αυτά που εφαρμόζονται στις φυλακές είναι ωφέλιμα, όχι μόνο γιατί ενισχύουν το αίσθημα του καθήκοντος των κρατουμένων αλλά και γιατί προάγουν την ψυχολογική ευζωία και την αρμονική συμβίωση, τα οποία θα βοηθήσουν στην επανένταξή τους μετά την αποφυλάκιση (Furst, 2006).

Επιπλέον, πολλά προγράμματα αυτού του είδους εφαρμόζονται και σε στρατιωτικές φυλακές. Συγκεκριμένα, το 1994 εφαρμόστηκε το πρόγραμμα «Animals in the Military Helping Individuals - AIMHI» με στόχο να χρησιμοποιεί ζώα συντροφιάς, ώστε να λαμβάνουν εκπαίδευση από τους κρατούμενους βετεράνους του στρατού που αντιμετωπίζουν σωματικές βλάβες, διαταραχή μετατραυματικού στρες και άλλα θέματα ψυχικής υγείας. Τα ζώα βοηθούν στη μείωση του στρες, του άγχους και της κατάθλιψης και παρέχουν μια αίσθηση παρηγοριάς και υποστήριξης στα άτομα που μπορεί να παλεύουν με τις σωματικές και συναισθηματικές επιπτώσεις της στρατιωτικής τους θητείας. Επιπλέον, οι κρατούμενοι νιώθουν ότι προσφέρουν με αυτόν τον τρόπο και μπορεί έτσι να επιτευχθεί καλύτερα η ψυχοκοινωνική τους μετάβαση στην κοινωνική ζωή. Η επιτυχία του προγράμματος εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως η επιλογή των ζώων θεραπείας, η εκπαίδευσή τους, οι εγκαταστάσεις στις οποίες χρησιμοποιούνται και τα άτομα που δέχονται τη θεραπεία. Η επιλογή των ζώων είναι ζωτικής σημασίας, καθώς πρέπει να έχουν την κατάλληλη ιδιοσυγκρασία και διάθεση για να μπορούν να εργαστούν σε τέτοιου είδους περιβάλλοντα. Η εκπαίδευση των ζώων θεραπείας πρέπει να είναι ολοκληρωμένη και να περιλαμβάνει την υπακοή και την κοινωνικοποίηση. Οι εγκαταστάσεις στις οποίες χρησιμοποιούνται θεραπευτικά ζώα πρέπει να είναι ασφαλείς και προστατευμένες, με επαρκή χώρο και πόρους για την υποστήριξη του έργου τους. Τα άτομα που λαμβάνουν θεραπεία πρέπει, επίσης, να είναι καλά προετοιμασμένα, με σαφείς προσδοκίες σχετικά με το τι μπορούν να περιμένουν από τη θεραπεία και πως μπορούν να την αξιοποιήσουν

στο έπακρο. Παρόμοια προγράμματα, όπως το AIMHI, είναι σημαντικά επειδή παρέχουν πολύτιμη υποστήριξη και βοήθεια, ενώ μπορεί να βοηθήσουν στη μείωση του στρες, του άγχους και της κατάθλιψης και να προσφέρουν μια αίσθηση παρηγοριάς και υποστήριξης σε όσους το έχουν ανάγκη (Altschiller, 2011).

Επιπροσθέτως, παρόμοια προγράμματα εφαρμόζονται και από δικαστήρια που αφορούν βετεράνους, όπως το «Veterans' courts», το οποίο ξεκίνησε να παρέχει θεραπευτικά προγράμματα το 2008 σε βετεράνους που βρίσκονται υπό τη δικαιοδοσία του στρατοδικείου. Οι βετεράνοι εξαιτίας των γεγονότων που έχουν βιώσει στα πεδία των μαχών αντιμετωπίζουν σοβαρές ψυχικές διαταραχές και έχουν περισσότερες πιθανότητες να έχουν οδηγηθεί σε πράξεις παραβατικότητας (Altschiller, 2011). Στο Michigan το 2013 τέθηκε σε εφαρμογή ένα αντίστοιχο θεραπευτικό πρόγραμμα στο οποίο συμμετείχαν σκυλιά θεραπείας για τους βετεράνους που αντιμετώπιζαν νομικά προβλήματα. Στόχος του προγράμματος είναι να παρέχει ασφάλεια και υποστήριξη στους βετεράνους που περνούν από τις διαδικασίες δίκης. Η παρουσία ενός θεραπευτικού σκύλου μπορεί να προσφέρει άνεση και συντροφικότητα, μειώνοντας το άγχος και το στρες και βοηθώντας τους βετεράνους να αισθάνονται πιο άνετα στη δικαστική αίθουσα. Επιπλέον, οι σκύλοι θεραπείας μπορούν να βοηθήσουν τους βετεράνους να οικοδομήσουν εμπιστοσύνη και να δημιουργήσουν σχέσεις με το δικαστικό προσωπικό, κάτι που μπορεί να είναι σημαντικό για την προώθηση θετικών αποτελεσμάτων στις υποθέσεις τους. Αυτού του είδους τα προγράμματα είναι ακόμη σχετικά νέα και υπάρχουν περιορισμένες διαθέσιμες έρευνες για την αποτελεσματικότητά τους, αλλά έχουν δείξει ότι προάγουν την υποστήριξη των βετεράνων και τη βελτίωση της συνολικής τους ευημερίας και των αποτελεσμάτων τους στο δικαστικό σύστημα (Phillips, 2015).

Υπάρχουν αρκετά παραδείγματα προγραμμάτων με ζώα συντροφιάς στις φυλακές, όπως είναι το «Puppies Behind Bars», που αποτελεί ένα πρόγραμμα στις ΗΠΑ που εκπαιδεύει σκύλους με στόχο να παρέχουν βοήθεια σε άτομα με αναπηρία και πρώτες βοήθειες όπου χρειάζεται, να ανιχνεύουν τις παράνομες ουσίες και να εργάζονται για τα αστυνομικά τμήματα. Οι κρατούμενοι είναι υπεύθυνοι για την εκπαίδευση των σκύλων, η οποία όχι μόνο τους παρέχει μια αίσθηση σκοπού, αλλά και τους διδάσκει πολύτιμες δεξιότητες. Η επιτυχία του προγράμματος αποδίδεται σε διάφορους παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης της δομής και της πειθαρχίας της διαδικασίας εκπαίδευσης, του θετικού αντίκτυπου της κατοχής ενός ζώου συντροφιάς

και της ευκαιρίας στους κρατούμενους να προσφέρουν στην κοινότητα (Puppies Behind Bars, 1997).

Επίσης, το «Prison Pups N Pals» του «Kennel Club», είναι ένα παρόμοιο πρόγραμμα με έδρα στο Ηνωμένο Βασίλειο που εκπαιδεύει κρατούμενους για να γίνουν εκπαιδευτές και χειριστές σκύλων. Το πρόγραμμα αυτό διδάσκει στους φυλακισμένους πως να εκπαιδεύουν σκύλους, βελτιώνοντας τις δικές τους δεξιότητες, την αυτοεκτίμηση και την υπευθυνότητά τους. Αποτελεί ένα πρόγραμμα θεραπείας με τη βοήθεια ζώων που περιλαμβάνει την επαφή των κρατουμένων με κουτάβια από εγκεκριμένους εκτροφείς. Οι κρατούμενοι εκπαιδεύονται να μεγαλώνουν, να εκπαιδεύουν και να κοινωνικοποιούν τα κουτάβια, με στόχο να τους παρέχουν τελικά σπίτια. Το πρόγραμμα αυτό συμβάλλει στη βελτίωση της ψυχικής υγείας και της ευημερίας των κρατουμένων καθώς και στη μείωση του κινδύνου υποτροπής, προωθώντας την αυτοεκτίμηση, την υπευθυνότητα και τις θετικές σχέσεις. Η επιτυχία του προγράμματος εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως η επιλογή και η εκπαίδευση τόσο των κρατουμένων όσο και των κουταβιών, το επίπεδο της υποστήριξης και των πόρων που παρέχονται καθώς και η παρακολούθηση και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων του προγράμματος (Stover, 2013).

Το «Good Dog», είναι επίσης ένα πρόγραμμα στην Αμερική που εκπαιδεύει κρατούμενους να έρχονται σε επαφή με σκύλους για να τους παρέχουν βασική εκπαίδευση υπακοής και συμπεριφοράς. Το πρόγραμμα αυτό έχει ως στόχο να βοηθήσει τους κρατούμενους να μάθουν νέες δεξιότητες και να αναπτύξουν θετικές σχέσεις με τα σκυλιά, οι οποίες με τη σειρά τους μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να τους βοηθήσουν να επανενταχθούν στην κοινωνία. Οι σκύλοι εκπαιδεύονται για να βοηθούν άτομα με αναπηρίες, συμπεριλαμβανομένων των βετεράνων και των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Το πρόγραμμα εκπαιδεύει τους κρατούμενους να εργάζονται με τα σκυλιά, τα οποία στη συνέχεια τοποθετούνται σε οικογένειες που έχουν ανάγκη. Στόχος του προγράμματος είναι να βοηθήσει τόσο τους σκύλους όσο και τους κρατούμενους, παρέχοντας στα σκυλιά σπίτια και στους κρατούμενους εργασιακές δεξιότητες και το αίσθημα σκοπού. Το πρόγραμμα έχει επαινεθεί για την ικανότητά του να παρέχει ευκαιρίες τόσο για τα σκυλιά όσο και για τους κρατούμενους καθώς και για τον θετικό αντίκτυπό του στη ζωή των ατόμων με αναπηρία (Project Good Dog, 2018).

Επιπροσθέτως, το «The Healing Species» που ξεκίνησε στο Τέξας είναι ένα ακόμη πρόγραμμα που χρησιμοποιεί θεραπεία με τη συμβολή ζώων για να βοηθήσει

φυλακισμένους να αντιμετωπίσουν αρνητικά συναισθήματα και συμπτώματα. Το πρόγραμμα έχει σχεδιαστεί για να βοηθήσει τα έγκλειστα άτομα να αναπτύξουν καλύτερες κοινωνικές δεξιότητες, να αυξήσουν την αυτοεκτίμηση και να μειώσουν το άγχος και το στρες που βιώνουν. Το πρόγραμμα συχνά περιλαμβάνει την εκπαίδευση και τη φροντίδα των σκύλων θεραπείας από τους κρατούμενους, γεγονός που μπορεί να βοηθήσει στη βελτίωση των διαπροσωπικών τους δεξιοτήτων και να τους δώσει μια αίσθηση σκοπού και ευθύνης. Το πρόγραμμα έχει εφαρμοστεί σε διάφορες χώρες και έχει λάβει θετικά σχόλια τόσο από τους φυλακισμένους όσο και από το προσωπικό των φυλακών. Οι ακριβείς λεπτομέρειες του προγράμματος, όπως οι στόχοι, οι μέθοδοι και τα αποτελέσματά του μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με τη συγκεκριμένη εφαρμογή και τοποθεσία (Healing Species, 2018).

Στην Ελλάδα δύο οργανισμοί που ασχολούνται με τη θεραπεία με τη συμβολή των ζώων συντροφιάς είναι το «SAPT Hellas» που ιδρύθηκε το 2005 και το «Athens Therapy Dogs», το οποίο ξεκίνησε τη λειτουργία του το 2016. Οι οργανισμοί αυτοί χρησιμοποιούν σκύλους θεραπείας μέσα από τη δράση εθελοντών που βρίσκονται σε διάφορα πεδία και έχουν ως στόχο να βοηθήσουν ευάλωτες ομάδες και ιδρύματα που αφορούν άτομα με αναπηρία ή ψυχικές ασθένειες αλλά και άτομα σε σωφρονιστικά καταστήματα ή σε ορφανοτροφεία. Επίσης, πραγματοποιούν δράσεις σε σχολεία, προκειμένου να ενημερώσουν και να πληροφορήσουν τους μαθητές για τα ζώα συντροφιάς και ειδικά τους σκύλους (SAPT Hellas, 2005· Athens Therapy Dogs, 2016).

Παρά τα πιθανά οφέλη των προγραμμάτων για τα ζώα συντροφιάς στις φυλακές, υπάρχουν και ορισμένες προκλήσεις. Ορισμένες από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν αυτού του είδους τα προγράμματα αφορούν τη χρηματοδότηση. Τα προγράμματα ζώων συντροφιάς στις φυλακές μπορεί να είναι δαπανηρά, καθώς απαιτούν χρηματοδότηση για το προσωπικό, τον εξοπλισμό και τις προμήθειες καθώς και για τη συνεχή φροντίδα των ζώων. Επιπλέον, ο χώρος αποτελεί ένα εξίσου πρόβλημα. Σε ορισμένες φυλακές υπάρχει περιορισμένος χώρος για τα ζώα, γεγονός που μπορεί να δυσχεράνει την αποτελεσματική εφαρμογή των προγραμμάτων. Τέλος, πρόβλημα μπορεί να αποτελέσει και η συμπεριφορά του προσωπικού της φυλακής. Ορισμένα μέλη του προσωπικού μπορεί να είναι αντίθετα με την εισαγωγή προγραμμάτων για ζώα συντροφιάς στις φυλακές, λόγω ανησυχιών σχετικά με την ασφάλεια, την ευημερία των ζώων και τις πιθανές επιπτώσεις στο περιβάλλον της φυλακής (Vallas, 2016).

Συμπερασματικά, τα προγράμματα ζώων συντροφιάς στις φυλακές έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν σημαντικά οφέλη στους κρατούμενους και έχουν εφαρμοστεί με επιτυχία σε διάφορες χώρες. Ωστόσο, είναι σημαντικό να εξετάζεται προσεκτικά η εφαρμογή τέτοιων προγραμμάτων, λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες ανάγκες και συνθήκες της φυλακής και των κρατουμένων, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι εφαρμόζονται αποτελεσματικά και επιτυγχάνουν τα επιθυμητά αποτελέσματα.

3.2. Παράγοντες που συμβάλλουν στην επιτυχία των προγραμμάτων

Τα προγράμματα που εφαρμόζουν ζώα συντροφιάς στις φυλακές γίνονται όλο και πιο δημοφιλή τα τελευταία χρόνια. Τα προγράμματα αυτά αποσκοπούν στην παροχή θεραπευτικών οφελών στους κρατουμένους, όπως η μείωση του στρες και η βελτίωση της συναισθηματικής τους ευεξίας. Τα ζώα συντροφιάς μπορούν επίσης να διαδραματίσουν ρόλο στη μείωση της υποτροπής και στην προώθηση της επανένταξης. Η επιτυχία αυτών των προγραμμάτων μπορεί να αποδοθεί σε διάφορους παράγοντες, όπως ο κατάλληλος σχεδιασμός και η εφαρμογή, οι ισχυρές συνεργασίες και η συνεχής υποστήριξη και αξιολόγηση (Altschiller, 2011· Strimple, 2003).

Ο σωστός σχεδιασμός και η εφαρμογή αποτελούν κρίσιμο παράγοντα για την επιτυχία των προγραμμάτων θεραπείας με τη βοήθεια ζώων στις φυλακές. Αυτό περιλαμβάνει την προσεκτική επιλογή των ζώων και της ιδιοσυγκρασίας τους, καθώς και τη διασφάλιση ότι τα ζώα είναι καλά εκπαιδευμένα και κοινωνικοποιημένα. Περιλαμβάνει, επίσης, τη δημιουργία ενός ασφαλούς και άνετου περιβάλλοντος τόσο για τα ζώα όσο και για τους κρατούμενους και τη διασφάλιση ότι το πρόγραμμα θεραπείας με τη βοήθεια ζώων είναι ενσωματωμένο στη γενικότερη δομή αποκατάστασης και υποστήριξης εντός της φυλακής. Οι εγκαταστάσεις στις οποίες χρησιμοποιούνται τα θεραπευτικά ζώα πρέπει να είναι ασφαλείς και προστατευμένες, με επαρκή χώρο και πόρους για την υποστήριξη του έργου τους. Αυτό περιλαμβάνει τη διασφάλιση ότι υπάρχουν οι απαραίτητες διαδικασίες για την αντιμετώπιση τυχόν περιστατικών που μπορεί να προκύψουν. Είναι, επίσης, σημαντικό να εξεταστούν οι πιθανές επιπτώσεις του προγράμματος στην τοπική κοινωνία και να διασφαλιστεί ότι τα ζώα δεν κινδυνεύουν από βλάβη ή εκμετάλλευση (Altschiller, 2011). Επιπλέον, το πρόγραμμα θα πρέπει να έχει σαφείς στόχους και σκοπούς, όπως η βελτίωση της

συναισθηματικής ευεξίας των κρατουμένων, η αύξηση της αυτοεκτίμησής τους, η μείωση του στρες κ.α. (Sandoe, Corr, & Palmer, 2016· Serpell, 2010).

Επιπλέον, οι ισχυρές συνεργασίες μεταξύ της διοίκησης των φυλακών, των οργανώσεων προστασίας των ζώων και των οργανώσεων ζώων θεραπείας είναι ζωτικής σημασίας για την επιτυχία αυτών των προγραμμάτων. Αυτές οι συνεργασίες συμβάλλουν στη διασφάλιση της καλής φροντίδας, εκπαίδευσης και κοινωνικοποίησης των ζώων καθώς και της καλής υποστήριξης και διατήρησης του προγράμματος θεραπείας με την πάροδο του χρόνου. Οι συνεργασίες πρέπει, επίσης, να παρέχουν τη δυνατότητα ανταλλαγής πόρων, προκειμένου το πρόγραμμα να έχει επιτυχία σε ένα διαρκές και εξελισσόμενο πλαίσιο. Τα προγράμματα θεραπείας με τη βοήθεια ζώων στις φυλακές απαιτούν επαρκή χρηματοδότηση και πόρους, συμπεριλαμβανομένων των θεραπευτικών ζώων, του προσωπικού και του εξοπλισμού. Χωρίς επαρκή υποστήριξη, τα προγράμματα μπορεί να μην έχουν την απαραίτητη επιτυχία και να μην κατακτήσουν τους στόχους τους (Mallon, Ross, Klee, & Ross, 2010· Bone, et al., 2000).

Επιπροσθέτως, η συνεχής υποστήριξη και αξιολόγηση είναι σημαντικοί παράγοντες για την επιτυχία των προγραμμάτων θεραπείας με τη βοήθεια ζώων στις φυλακές. Αυτό περιλαμβάνει την τακτική παρακολούθηση της ευημερίας των ζώων καθώς και τακτικές αξιολογήσεις της αποτελεσματικότητας του προγράμματος. Αυτές οι αξιολογήσεις βοηθούν να διασφαλιστεί ότι το πρόγραμμα παραμένει αποτελεσματικό και ανταποκρίνεται στις ανάγκες τόσο των ζώων όσο και των κρατουμένων. Επιπλέον, η συνεχής υποστήριξη βοηθά στο να διασφαλιστεί ότι τα ζώα θεραπείας συνεχίζουν να είναι καλά φροντισμένα και εκπαιδευμένα και ότι το πρόγραμμα θεραπείας παραμένει βιώσιμο με την πάροδο του χρόνου (Morrison, 2007· Θεμελή, 2000· Barry, Darker, Thomas, Allwright, & O'Dowd, 2010).

Φυσικά απαραίτητη προϋπόθεση είναι και η ίδια η συμμετοχή των κρατουμένων. Τα προγράμματα είναι πιο επιτυχημένα όταν οι κρατούμενοι συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία και εκδηλώνουν μια θετική συμπεριφορά. Αυτό τους επιτρέπει να αναπτύξουν το αίσθημα ευθύνης, να αυξήσουν την αυτοεκτίμησή τους και να δημιουργήσουν ισχυρότερους δεσμούς με τα ζώα. Παράλληλα, οι ίδιοι θα πρέπει να έχουν ελεγχθεί και επιλεχθεί ως «κατάλληλοι» για να συμμετάσχουν σε ένα τέτοιο πρόγραμμα, τόσο για την ασφάλεια τη δική τους όσο και των ζώων (Anselmi & Mirigliani, 2010).

Σε αυτήν την προσπάθεια, η θετική στάση και η υποστήριξη είναι σημαντική και από το προσωπικό της φυλακής. Τα προγράμματα με ζώα θεραπείας μπορούν να είναι επιτυχημένα όταν υπάρχει υποστήριξη και συνεργασία από το προσωπικό των φυλακών, καθώς είναι υπεύθυνο για τη διασφάλιση της ασφάλειας και της ευημερίας τόσο των κρατουμένων όσο και των ζώων. Γι' αυτόν τον σκοπό, είναι σημαντικό να παρακολουθούνται και να αξιολογούνται τακτικά για να διαπιστώνεται η αποτελεσματικότητά τους και να γίνονται οι απαραίτητες βελτιώσεις. Αυτό μπορεί να γίνει μέσω ερευνών, ομάδων εστίασης και ανάλυσης δεδομένων (Fossum, 2013).

Άλλος ένας σημαντικός παράγοντας αφορά την ενσωμάτωση στο συνολικό πρόγραμμα της φυλακής. Τα προγράμματα με ζώα θεραπείας είναι πιο αποτελεσματικά όταν ενσωματώνονται σε άλλα προγράμματα θεραπείας της φυλακής και λειτουργούν ως ένα συμπληρωματικό μέσο, όπως είναι η ενσωμάτωση της θεραπείας με τη βοήθεια ζώων στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας ή στα προγράμματα απεξάρτησης. Αυτό συμβάλλει στη διασφάλιση ότι τα προγράμματα υποστηρίζονται επαρκώς και έχουν διαρκή αντίκτυπο στους κρατούμενους (Fine & Beck, 2015).

Συμπερασματικά, η επιτυχία των προγραμμάτων θεραπείας με τη βοήθεια ζώων στις φυλακές εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως ο σωστός σχεδιασμός και η εφαρμογή, οι ισχυρές συνεργασίες και η συνεχής υποστήριξη και αξιολόγηση, η επιλογή των ζώων θεραπείας, η εκπαίδευσή τους, οι εγκαταστάσεις στις οποίες χρησιμοποιούνται καθώς και τα άτομα που δέχονται τη θεραπεία. Με την αντιμετώπιση αυτών των παραγόντων, τα προγράμματα αυτά μπορούν να παρέχουν θεραπευτικά οφέλη στους κρατούμενους, ενώ παράλληλα μπορούν να προάγουν την επανένταξή τους και να μειώσουν την υποτροπή. Με τη σωστή υποστήριξη και τους κατάλληλους πόρους, τα προγράμματα θεραπείας με τη βοήθεια ζώων στις φυλακές μπορούν να έχουν διαρκή και θετικό αντίκτυπο στη ζωή τόσο των ζώων όσο και των κρατουμένων (Anselmi & Mirigliani, 2010· Altschiller, 2011· Cevizci, Karaahmet, Güneş, & Sen, 2013).

3.3. Τα οφέλη των προγραμμάτων στην υγεία των φυλακισμένων

Τα προγράμματα για τα ζώα συντροφιάς στις φυλακές αναγνωρίζονται όλο και περισσότερο για τις θετικές τους επιδράσεις στην υγεία και την ευημερία των κρατουμένων. Τα προγράμματα αυτά αφορούν στη σχέση των κρατουμένων με ζώα συντροφιάς, συνήθως σκύλους, μέσα από τη διαδικασία φροντίδας και εκπαίδευσής

τους. Σκοπός των προγραμμάτων είναι να παρέχουν στους κρατούμενους την ευκαιρία να μάθουν νέες δεξιότητες, να δημιουργήσουν θετικές σχέσεις και να βιώσουν τα θεραπευτικά οφέλη της συνύπαρξης με ζώα (Furst, 2006). Τα προγράμματα τους παρέχουν ευκαιρίες αλληλεπίδρασης με τα ζώα, γεγονός που έχει διαπιστωθεί ότι μειώνει το άγχος, το στρες και την κατάθλιψη. Επιπλέον, η φροντίδα των ζώων μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη ενσυναίσθησης και υπευθυνότητας καθώς και να προσφέρει μια αίσθηση σκοπού (Walsh, 2009· Battaglia, et al., 2013· Cevizci, Karaahmet, Güneş, & Sen, 2013). Τα ζώα παρέχουν άνεση, υποστήριξη και μια αίσθηση ασφάλειας, ενώ δημιουργώντας δεσμό με ένα ζώο συντροφιάς, οι κρατούμενοι είναι σε θέση να αισθάνονται πιο χαλαροί και λιγότερο απομονωμένοι. Αυτό μπορεί να είναι ιδιαίτερα σημαντικό στο περιβάλλον των φυλακών, όπου τα επίπεδα άγχους και στρες είναι συχνά υψηλά λόγω των περιορισμών στην ελευθερία, την έλλειψη ιδιωτικότητας και τη βία (Walsh, 2009).

Μελέτες έχουν δείξει ότι η παρουσία ζώων στο περιβάλλον της φυλακής μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία μιας πιο θετικής ατμόσφαιρας, η οποία ευνοεί την επανένταξη μετά την αποφυλάκιση των κρατουμένων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα ζώα συχνά θεωρούνται μη επικριτικά και μπορούν να παρέχουν συναισθηματική υποστήριξη και παρηγοριά. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τους κρατούμενους που μπορεί να έχουν βιώσει τραύματα ή κακοποίηση στο παρελθόν, καθώς τα ζώα μπορούν να βοηθήσουν στη δημιουργία ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού περιβάλλοντος. Για παράδειγμα, παρέχοντας στους κρατούμενους την ευκαιρία να συμμετέχουν σε θετικές δραστηριότητες, τα προγράμματα αυτά συμβάλουν στη μείωση των συγκρούσεων και της έντασης. Επιπλέον, μπορούν να αποτελέσουν πηγή έμπνευσης και κινήτρων για τους κρατούμενους, γεγονός που βελτιώνει το κλίμα και την ατμόσφαιρα της φυλακής (Phillips, 2015).

Ένα, επιπλέον, θετικό που προκύπτει είναι ότι τα ζώα αποτελούν πηγή άνευ όρων αγάπης και στοργής. Αυτό μπορεί να είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τα άτομα στη φυλακή που παλεύουν με αισθήματα αναξιοσύνης και χαμηλής αυτοεκτίμησης. Η αλληλεπίδραση με τα ζώα συντροφιάς μπορεί να βοηθήσει στην αύξηση των συναισθημάτων αγάπης, άνεσης και ασφάλειας, γεγονός που βελτιώνει τη συνολική ψυχική τους υγεία (Grandgeorge & Hausberger, 2011· Fine & Beck, 2015). Παράλληλα, φροντίζοντας ένα ζώο συντροφιάς, οι κρατούμενοι είναι σε θέση να αναπτύξουν μια αίσθηση ιδιοκτησίας και υπερηφάνειας για το έργο τους. Αυτό μπορεί να είναι ιδιαίτερα σημαντικό για εκείνους που έχουν προηγουμένως παλέψει με

κατάχρηση ουσιών ή προβλήματα ψυχικής υγείας, καθώς τους παρέχει μια θετική εστίαση και λειτουργεί θεραπευτικά στην ανάρρωσή τους (Serpell, 2010).

Όσον αφορά τα οφέλη των προγραμμάτων για την υγεία, έρευνες έχουν δείξει ότι η ενασχόληση με τα ζώα μπορεί να μειώσει την αρτηριακή πίεση, τα συμπτώματα κατάθλιψης και άγχους και να βελτιώσει τη συνολική ευεξία. Αυτά τα οφέλη προκύπτουν από την απελευθέρωση της ωκυτοκίνης, μιας ορμόνης που συνδέεται με τις θετικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, η οποία παράγεται ακόμη και όταν οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν με τα ζώα (Cevizci, Karaahmet, Güneş, & Sen, 2013). Μέσα από τα δεδομένα προκύπτει ότι η αλληλεπίδραση με ζώα συντροφιάς, όπως οι σκύλοι, έχει σημαντικές θετικές επιδράσεις στην ψυχική και συναισθηματική ευημερία των φυλακισμένων. Τα προγράμματα που εισάγουν ζώα συντροφιάς στο περιβάλλον των φυλακών έχει αποδειχθεί ότι βελτιώνουν τη συνολική διάθεση και την αυτοεκτίμηση των συμμετεχόντων. Η φροντίδα των ζώων μπορεί επίσης να έχει οφέλη για τη σωματική υγεία των κρατούμενων. Αυτό αφορά την ενίσχυση της σωματικής δραστηριότητας, καθώς απαιτείται από τους κρατούμενους να περπατούν και να φροντίζουν τα ζώα, γεγονός που τους παρέχει τακτική άσκηση. Επίσης, συμβάλλει στη βελτίωση της συνολικής φυσικής κατάστασης και της ευεξίας, μειώνοντας παράλληλα τον κίνδυνο χρόνιων παθήσεων, όπως οι καρδιακές παθήσεις και τα εγκεφαλικά επεισόδια (Cevizci, Karaahmet, Güneş, & Sen, 2013· Bone, et al., 2000).

Επιπροσθέτως, η φροντίδα των ζώων μπορεί να προσφέρει στους κρατούμενους σημαντικές δεξιότητες ζωής και πρακτική εμπειρία, οι οποίες είναι πολύτιμες για την επανένταξή τους μελλοντικά στην κοινωνία. Οι δεξιότητες αυτές σχετίζονται με την εκπαίδευση και την υπακοή, τη φροντίδα των ζώων και την υπευθυνότητα. Αυτές οι δεξιότητες μπορούν αργότερα να μεταφερθούν σε άλλους τομείς της ζωής, όπως είναι η εύρεση εργασίας, η ανατροφή των παιδιών και η δημιουργία σχέσεων. Για παράδειγμα, η φροντίδα ενός ζώου συντροφιάς απαιτεί από τα άτομα να του παρέχουν τροφή, νερό και άσκηση αλλά και να διαχειρίζονται σωστά τη συμπεριφορά του. Αυτό μπορεί να βοηθήσει τους φυλακισμένους να μάθουν τη σημασία της φροντίδας των άλλων και να αναπτύξουν έτσι σημαντικές δεξιότητες αλληλεγγύης και υποστήριξης (Friedmann, Son, & Tsai, 2009).

Επιπλέον, οι βασικές τεχνικές εκπαίδευσης που μαθαίνουν είναι χρήσιμες για όσους επιθυμούν να ακολουθήσουν επάγγελμα σχετικό με τη φροντίδα των κατοικίδιων ζώων. Παράλληλα, το ότι αναπτύσσουν ισχυρές διαπροσωπικές και επικοινωνιακές δεξιότητες μέσω των αλληλεπιδράσεών τους με τα ζώα και τους άλλους κρατούμενους,

είναι χρήσιμο για διάφορες μελλοντικές επαγγελματικές δραστηριότητες που ενδεχομένως ακολουθήσουν (Odendaal, 2005).

Τέλος, τα προγράμματα για τα ζώα συντροφιάς μπορούν να έχουν θετικό αντίκτυπο και στις κοινότητες που περιβάλλουν τη φυλακή. Για παράδειγμα, πολλά προγράμματα περιλαμβάνουν την εκπαίδευση σκύλων, ώστε να γίνουν ζώα υπηρεσίας για άτομα με αναπηρίες, γεγονός που βοηθάει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής όσων έχουν ανάγκη. Επιπλέον, παρέχοντας στους κρατούμενους την ευκαιρία να συμβάλουν στις κοινότητές τους με θετικό τρόπο, τα προγράμματα αυτά μπορούν να μειώσουν την πιθανότητα υποτροπής και να βελτιώσουν τις προοπτικές επιτυχούς επανένταξης στην κοινωνία (Grandgeorge & Hausberger, 2011).

Συνολικά, τα προγράμματα με ζώα συντροφιάς μπορούν να έχουν μια σειρά από θετικά οφέλη για την υγεία των ατόμων που βρίσκονται στη φυλακή, συμπεριλαμβανομένης της μείωσης του στρες και του άγχους, της βελτίωσης της διάθεσης, της αύξησης της σωματικής δραστηριότητας και της ανάπτυξης σημαντικών δεξιοτήτων ζωής. Αν και σίγουρα υπάρχουν προκλήσεις που σχετίζονται με την εφαρμογή αυτών των προγραμμάτων, όπως η ανάγκη για κατάλληλη εκπαίδευση και διαχείριση, τα οφέλη αυτών των προγραμμάτων είναι σημαντικά και αξίζουν την προσπάθεια (Fossum, 2013).

Συμπερασματικά, η χρήση ζώων συντροφιάς σε προγράμματα φυλακών έχει τη δυνατότητα να βελτιώσει σημαντικά την υγεία και την ευημερία των κρατουμένων. Τα προγράμματα αυτά παρέχουν ευκαιρίες στους κρατούμενους να φροντίζουν ζώα, μειώνοντας τα αρνητικά τους συναισθήματα και βελτιώνοντας τη συνολική τους υγεία. Επιπλέον, η φροντίδα των ζώων μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη ενσυναίσθησης, υπευθυνότητας και να προσφέρει μια αίσθηση σκοπού. Μέσα από τις μελέτες αποδεικνύεται ότι τα προγράμματα που χρησιμοποιούν ζώα συντροφιάς στις φυλακές είναι ιδιαίτερα ευεργετικά και θα πρέπει να υποστηρίζονται και να εφαρμόζονται ευρύτερα για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κρατουμένων και της ευρύτερης κοινότητας.

3.4. Η συμβολή των προγραμμάτων στην κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων

Η κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων είναι μια πολύπλοκη διαδικασία που απαιτεί την υποστήριξη και τη συνεργασία πολλαπλών συστημάτων και

οργανισμών. Περιλαμβάνει μια σειρά παραγόντων, όπως η στέγαση, η απασχόληση, η εκπαίδευση, η υγεία και η στήριξη από την οικογένεια και την κοινότητα. Προκειμένου να επανεταχθούν οι αποφυλακισμένοι με επιτυχία στην κοινωνία, πρέπει να έχουν πρόσβαση σε πόρους που θα τους βοηθήσουν να ξαναχτίσουν τη ζωή τους και να γίνουν παραγωγικά μέλη της κοινωνίας (Παπαθεοδώρου, 2004). Για να πραγματοποιηθεί αυτό, ορισμένες οργανώσεις και προγράμματα προσφέρουν υπηρεσίες κατάρτισης και τοποθέτησης σε θέσεις εργασίας, βοήθεια για την εξεύρεση και εξασφάλιση στέγασης, εκπαιδευτικές ευκαιρίες, συμβουλευτική καθώς και υπηρεσίες ιατρικής και ψυχικής υγείας (Οικονόμου & Φερόνας, 2006· Κουκουτσάκη, 2006· Κουράκης, 2009· Δασκαλάκης, 1985· White & Whiteford, 2006).

Η κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισθέντων αποτελεί μια σύνθετη και συνεχής διαδικασία που χρήζει μιας πολύπλευρης προσέγγισης. Με την αντιμετώπιση των βασικών παραγόντων που συμβάλλουν στην επιτυχημένη επανένταξη, τα προγράμματα και οι οργανώσεις μπορούν να βοηθήσουν τους πρώην κρατούμενους να ξεπεράσουν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν και να οικοδομήσουν ένα καλύτερο μέλλον για τους ίδιους και τις κοινότητές τους. Η χρήση ζώων συντροφιάς σε προγράμματα αποκατάστασης και θεραπείας εντός των φυλακών έχει αποδειχθεί ότι έχει θετικό αντίκτυπο στην κοινωνική επανένταξη. Τα προγράμματα συμβάλλουν στη βελτίωση της συναισθηματικής, νοητικής και συμπεριφορικής ευημερίας των κρατουμένων, η οποία με τη σειρά της μπορεί να τους βοηθήσει να επανεταχθούν με επιτυχία στην κοινωνία μετά την αποφυλάκιση (Risley-Curtiss, 2010).

Ένα από τα κύρια οφέλη αυτών των προγραμμάτων είναι η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και της συμπόνιας στους κρατούμενους. Η αλληλεπίδραση με τα ζώα μπορεί να βοηθήσει στη μείωση της επιθετικότητας, του θυμού και άλλων αρνητικών συναισθημάτων που μπορεί να ευθύνονται για την εγκληματική τους συμπεριφορά. Επιπλέον, η εργασία με τα ζώα μπορεί να ενισχύσει την αίσθηση ευθύνης και σκοπού, καθώς οι κρατούμενοι φροντίζουν τα ζώα και εργάζονται για την εκπαίδευσή τους. Επιπροσθέτως, τα προγράμματα αυτά παρέχουν ευκαιρίες για κοινωνική αλληλεπίδραση και σύνδεση. Οι συμμετέχοντες σε αυτά τα προγράμματα συχνά δημιουργούν ισχυρούς δεσμούς με τα ζώα και με άλλους συμμετέχοντες στο πρόγραμμα. Αυτό συμβάλλει στη μείωση των συναισθημάτων απομόνωσης και μοναξιάς, που είναι συνηθισμένα μεταξύ των κρατουμένων και αυξάνει την αίσθηση της κοινότητας και της υποστήριξης (Cevizci, Karaahmet, Güneş, & Sen, 2013).

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας για την κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων κρατουμένων είναι η απασχόληση. Τα προγράμματα με ζώα συντροφιάς στις φυλακές παρέχουν στους κρατούμενους πολύτιμες επαγγελματικές δεξιότητες και εργασιακή εμπειρία, γεγονός που μπορεί να αυξήσει τις πιθανότητες να βρουν εργασία μετά την αποφυλάκισή τους. Για παράδειγμα, οι κρατούμενοι μπορούν να μάθουν να εκπαιδεύουν σκύλους, κάτι που μπορεί να είναι χρήσιμο σε επαγγέλματα, όπως η περιποίηση ή η εκπαίδευση κατοικίδιων ζώων (Kelly & Cozzolino, 2015).

Τέλος, τα προγράμματα αυτά μπορούν να έχουν θετικό αντίκτυπο στην αντίληψη του κοινού για τους φυλακισμένους και το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Αποδεικνύοντας ότι οι κρατούμενοι είναι ικανοί να φροντίζουν και να εκπαιδεύουν ζώα, τα προγράμματα αυτά μπορούν να μειώσουν το στίγμα και τις διακρίσεις που υφίστανται οι αποφυλακισμένοι, διευκολύνοντας την επανένταξή τους στην κοινωνία (Cevizci, Karaahmet, Güneş, & Sen, 2013).

Είναι εξίσου σημαντικό ότι τα προγράμματα μπορούν να έχουν θετικό αντίκτυπο στη μείωση της υποτροπής των αποφυλακισμένων. Η υποτροπή είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει την πράξη ενός ατόμου που έχει αποφυλακιστεί ή έχει εκτίσει την ποινή του και επιστρέφει σε εγκληματική συμπεριφορά, με αποτέλεσμα την εκ νέου σύλληψη, τη φυλάκιση ή άλλες μορφές νομικών κυρώσεων. Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται συχνά για τη μέτρηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων επανένταξης και για την αξιολόγηση της επιτυχίας του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης στη μείωση της εγκληματικής συμπεριφοράς. Το ποσοστό υποτροπής μπορεί να παράσχει πληροφορίες σχετικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν την εγκληματική συμπεριφορά και μπορεί να βοηθήσει τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να αναπτύξουν στρατηγικές για τη μείωση της εγκληματικότητας και τη βελτίωση της δημόσιας ασφάλειας (Νικολόπουλος, 2005).

Μελέτες έχουν δείξει ότι οι κρατούμενοι που συμμετέχουν σε τέτοια προγράμματα βιώνουν βελτιωμένη συναισθηματική ευημερία και μειωμένα επίπεδα άγχους, γεγονός που μπορεί να συμβάλει στη μείωση της πιθανότητας υποτροπής. Για παράδειγμα, μια μελέτη του «Εθνικού Ινστιτούτου Δικαιοσύνης στις Ηνωμένες Πολιτείες» διαπίστωσε ότι οι κρατούμενοι που συμμετείχαν σε πρόγραμμα εκπαίδευσης σκύλων είχαν περισσότερες πιθανότητες να παραμείνουν ελεύθεροι και χωρίς να διαπράξουν κάποιο αδίκημα μετά την αποφυλάκισή τους σε σύγκριση με εκείνους που δεν συμμετείχαν. Η μελέτη διαπίστωσε ότι το πρόγραμμα βοήθησε στη βελτίωση των κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων των κρατουμένων, όπως

η ενσυναίσθηση και η υπευθυνότητα, και αύξησε επίσης την εργασιακή τους ετοιμότητα και την αυτοεκτίμησή τους. Αυτά τα οφέλη μπορούν να συμβάλουν στην ομαλότερη μετάβαση στην κοινωνία και να αυξήσουν τις πιθανότητες επιτυχίας μετά την αποφυλάκιση (Ohl & vanderStaay, 2012· Kruger & Serpell, 2010· Parish-Plash & Oren, 2013).

Ένας από τους λόγους για τους οποίους τα προγράμματα αυτά μπορεί να είναι αποτελεσματικά στη μείωση της υποτροπής οφείλεται στην κοινωνική και συναισθηματική υποστήριξη που λαμβάνουν οι κρατούμενοι από τα ζώα. Η παρουσία ενός ζώου συντροφιάς μπορεί να προσφέρει άνεση και συναισθηματική σταθερότητα στους κρατούμενους, γεγονός που αμβλύνει τα συναισθήματα μοναξιάς και απομόνωσης. Επιπλέον, η εκπαίδευση και η ανάπτυξη δεξιοτήτων που λαμβάνουν οι κρατούμενοι μέσω αυτών των προγραμμάτων, που αφορούν την υπομονή, τη συγκέντρωση και τη συνέπεια, μπορούν να μεταφερθούν σε άλλους τομείς της ζωής και να βοηθήσουν τους κρατούμενους να αναπτύξουν θετικές συνήθειες και συμπεριφορές που θα διατηρήσουν και μετά την αποφυλάκισή τους (Parish-Plash & Oren, 2013).

Τέλος, οι θετικές σχέσεις που αναπτύσσουν οι φυλακισμένοι με τα ζώα μπορούν, επίσης, να έχουν αντίκτυπο στη μείωση της υποτροπής. Ο ισχυρός δεσμός που αναπτύσσουν μπορεί να τους προσφέρει μια αίσθηση σύνδεσης, η οποία είναι κρίσιμη για τη μείωση της πιθανότητας υποτροπής. Επιπλέον, αυτές οι σχέσεις παρέχουν στους κρατούμενους μια αίσθηση ευθύνης, καθώς είναι υπεύθυνοι για την ευημερία ενός άλλου όντος, γεγονός που χρησιμεύει ως κίνητρο για την αποφυγή της υποτροπής (Νικολόπουλος, 2005).

τα προγράμματα για τα ζώα συντροφιάς στις φυλακές συμβάλλουν σημαντικά στην κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων. Μέσω της θετικής επίδρασής τους στα συναισθήματα, τη συμπεριφορά, τις κοινωνικές δεξιότητες, τις ευκαιρίες απασχόλησης και τη δημόσια αντίληψη, τα προγράμματα αυτά παρέχουν συναισθηματική υποστήριξη στους φυλακισμένους, η οποία οδηγεί με τη σειρά της στη μείωση της πιθανότητας υποτροπής μετά την αποφυλάκισή τους.

Συμπεράσματα

Τα προγράμματα με ζώα συντροφιάς στις φυλακές έχουν εφαρμοστεί ευρέως σε όλο τον κόσμο και έχει διαπιστωθεί ότι είναι ευεργετικά τόσο για τους κρατούμενους όσο και για τα ζώα. Τα προγράμματα αυτά αποσκοπούν στο να δώσουν στους κρατούμενους την ευκαιρία να διδαχθούν την υπευθυνότητα, την ενσυναίσθηση και άλλες δεξιότητες ζωής μέσω της φροντίδας και της εκπαίδευσης των ζώων συντροφιάς. Επιπλέον, προσφέρουν στους φυλακισμένους μια αίσθηση σκοπού και μια πηγή συναισθηματικής υποστήριξης, η οποία μπορεί να συμβάλει στη μείωση του στρες και του άγχους.

Υπάρχουν διάφοροι παράγοντες που ευθύνονται για την επιτυχία αυτών των προγραμμάτων, όπως η αποτελεσματική εκπαίδευση και υποστήριξη των κρατουμένων, οι επαρκείς πόροι, η χρηματοδότηση και το περιβάλλον της φυλακής. Κρίσιμοι παράγοντες είναι η επιλογή των κατάλληλων ζώων για το πρόγραμμα, καθώς και η προσεκτική διαλογή και εκπαίδευση των φυλακισμένων, ώστε να διασφαλιστεί ότι είναι κατάλληλοι υποψήφιοι για τη φροντίδα των ζώων.

Μελέτες έχουν δείξει ότι τα προγράμματα αυτά μπορούν να έχουν θετικό αντίκτυπο στην ψυχική υγεία των κρατουμένων και μπορούν να συμβάλουν στη μείωση των ποσοστών υποτροπής. Ορισμένα από τα οφέλη περιλαμβάνουν τη βελτιωμένη αυτοεκτίμηση, την αυξημένη αίσθηση ευθύνης και τα μειωμένα επίπεδα στρες και άγχους. Επιπλέον, τα προγράμματα αυτά μπορούν να προσφέρουν μια αίσθηση σκοπού και να βοηθήσουν τους κρατούμενους να αναπτύξουν θετικές σχέσεις με άλλους, γεγονός που μπορεί να υποστηρίξει την κοινωνική επανένταξή τους μετά την αποφυλάκιση.

Υπάρχουν διάφορα προγράμματα με ζώα συντροφιάς σε φυλακές σε όλο τον κόσμο, όπως τα «Puppies Behind Bars» στις Ηνωμένες Πολιτείες, το «Prison Pals Kennel Club» στο Ηνωμένο Βασίλειο και τα «Athens Therapy Dogs» στην Ελλάδα. Κάθε πρόγραμμα έχει τη δική του μοναδική προσέγγιση, αλλά όλα μοιράζονται τον ίδιο στόχο να βοηθήσουν τους κρατούμενους μέσω του δεσμού που δημιουργούν με τα ζώα συντροφιάς κατά τη διάρκεια του προγράμματος.

Εν κατακλείδι, η χρήση ζώων συντροφιάς στις φυλακές κερδίζει ολοένα και μεγαλύτερη δημοτικότητα τα τελευταία χρόνια ως ένας τρόπος βελτίωσης της ψυχικής και συναισθηματικής ευεξίας των φυλακισμένων. Τα προγράμματα αυτά έχει αποδειχθεί ότι έχουν πολλά οφέλη. Ο αντίκτυπος τους στην ψυχική και

συναισθηματική κατάσταση των κρατουμένων είναι καλά τεκμηριωμένος, ενώ έχουν άμεση επίδραση στη μείωση των ποσοστών υποτροπής. Έρευνες έχουν δείξει ότι οι κρατούμενοι που συμμετέχουν σε προγράμματα με ζώα συντροφιάς είναι λιγότερο πιθανό να επιστρέψουν στη φυλακή μετά την αποφυλάκισή τους και έχουν μια επιτυχημένη επανένταξη στην κοινωνία.

Τα θετικά αποτελέσματα αυτών των προγραμμάτων στην υγεία και την ευημερία των κρατουμένων καταδεικνύουν την ανάγκη για συνεχή υποστήριξη και ανάπτυξη παρόμοιων προγραμμάτων στο μέλλον. Ωστόσο, παρά τα πολλά οφέλη, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι τα προγράμματα αυτά δεν αποτελούν λύση για όλα. Οι φυλακές πρέπει ακόμη να αντιμετωπίσουν τα υποκείμενα προβλήματα που συμβάλλουν στην εγκληματική συμπεριφορά. Τα προγράμματα θα πρέπει να θεωρούνται ως ένα συμπληρωματικό εργαλείο για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων και όχι ως μια αυτόνομη λύση. Επιπλέον, είναι σημαντικό να εξεταστούν θέματα ηθικής ως προς τη χρήση ζώων συντροφιάς στις φυλακές. Οι φυλακές πρέπει να διασφαλίζουν ότι τα ζώα τυγχάνουν ανθρώπινης μεταχείρισης και ότι ικανοποιούνται οι σωματικές και συναισθηματικές τους ανάγκες.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αντωνοπούλου, Μ. (2008). *Οι κλασικοί της κοινωνιολογίας*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Γκότοβος, Α. (2011). *Ρατσισμός, κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας δια βίου μάθησης και θρησκευμάτων.
- Δασκαλάκης, Η. (1985). *Μεταχείριση εγκληματία*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Θεμελή, Ο. (2000). Εγκλεισμός και υγεία – η κατάλυση ενός ακόμα έννομου. *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9, 885-889.
- Κουκουτσάκη, Α. (2006). *Εικόνες Φυλακής*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κουράκης, Ν. (2009). *Η ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και παρόντος*. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Μαυριάς, Κ. (2005). *Συνταγματικό δίκαιο*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Μπλαβάκη, Ο. (2021). Η σχέση των παιδιών προσχολικής ηλικίας με τα κατοικίδια ζώα. *Επιστήμες της Αγωγής*, 2, 21-37.
- Νικολόπουλος, Γ. (2005). Το ζήτημα της επαγγελματικής επανένταξης των πρώην καταδίκων: θεωρητικές επισημάνσεις, ερευνητικά πορίσματα και κοινωνικές δράσεις. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 118, 95-118.
- Οικονόμου, Χ., & Φερόνας, Α. (2006). *Οι Εκτός των Τειχών. Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*. Αθήνα: Διόνικος.
- Παπαδοπούλου, Δ. (2002). *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε*. Αθήνα: Αρμός.
- Παπαθεοδώρου, Θ. (2004). Οργάνωση και λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο *Νομικό Καθεστώς των κρατουμένων. Οργάνωση και λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος στην Ελλάδα σε συνεργασία με το Υπουργείο Δικαιοσύνης του Αζερμπαϊτζάν στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης*. Αθήνα: Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου-Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- ADA. (2010). *Revised ADA Requirements: Service Animals*. Retrieved from <https://www.ada.gov/resources/service-animals-2010-requirements/>
- Altschiller, D. (2011). Overview Dolphin-Assisted Therapy. In D. Altschiller, *Animal-Assisted Therapy Health and Medical Issues Today* (pp. 16-17). Santa Barbara, California: ABC-CLIO,LLC.
- Anselmi, N., & Mirigliani, A. (2010). Personality disorders self-inflicted woundings in detention. *Riv Psichiatr*, 45(1), 58-60.
- Athens Therapy Dogs. (2016). *Athens Therapy Dogs - Σκύλοι για καλύτερη ζωή*. Retrieved from www.athenstherapydogs.gr
- Barry, J., Darker, C., Thomas, D., Allwright, S., & O'Dowd, T. (2010). Primary medical care in Irish prisons. *BMC Health Serv Res*, 10, 74.
- Battaglia, C., diCagno, A., Fiorilli, G., Giombini, A., Fagnani, F., Borrione, P., . . . Pigozzi, F. (2013). Benefits of selected physical exercise programs in detention: A randomized controlled study. *Int J Environ Res Public Health*, 10(11), 5683-5696.
- Bone, A., Aerts, A., Grzemska, M., Kimerling, M., Kluge, H., Levy, M., . . . Varaine, F. (2000). *Tuberculosis control in prisons. A manual for programme managers*. Copenhagen: World Health Organization.
- Carter, M., & Russell, K. (2005). What is the Perceived Worth of Recreation? Results from a County Jail Study. *Correct Today*, 67(3), 80-83.
- Cevizci, S., Karaahmet, E., Güneş, F., & Sen, H. M. (2013). Animal Assisted Therapy and Activities in Alzheimer's Disease. In I. P. Zerr, *Understanding Alzheimer's Disease* (pp. 303-325). Turkey: INTECH Open Access Publisher.
- Chapa, D. W., Akintade, B., Son, H., Woltz, P., Hunt, D., Friedmann, E., . . . Thomas, S. A. (2014). Pathophysiological relationships between heart failure and depression and anxiety. *Critical care nurse*, 34(2), 14-25.

- Cloyes, K. G., Berry, P. H., Martz, K., & Supiano, K. (2015). Characteristics of Prison Hospice Patients: Medical History, Hospice Care, and End-of-Life Symptom Prevalence. *Journal of correctional health care: the official journal of the National Commission on Correctional Health Care*, 21(3), 298–308.
- Cole, M. (2009). *Literature review and manual: Animal-assisted therapy. Doctoral dissertation*. Lethbridge, Alta: University of Lethbridge, Faculty of Education.
- Douglas, N., Plugge, E., & Fitzpatrick, R. (2009). The impact of imprisonment on health: What do women prisoners say? *J Epidemiol Community Health*, 63(9), 749-754.
- EMCDDA. (2012). *European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction - Prisons and drugs in Europe: the problem and responses*. Lisbon: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.
- Fazel, S., & Baillargeon, J. (2011). The health of prisoners. *Lancet*, 377(9769), 956-965.
- Fazel, S., & Seewald, K. (2012). Severe mental illness in 33,588 prisoners worldwide: systematic review and metaregression analysis. *Br J Psychiatry*, 200(5), 364-373.
- Fine, A. H. (2010). Incorporating animal-assisted therapy into psychotherapy: guidelines and suggestions for therapists. In A. H. Fine, *Handbook on Animal-Assisted Therapy Theoretical Foundations and Guidelines for Practice* (pp. 169-191). USA : Elsevier.
- Fine, A. H., & Beck, A. M. (2015). Understanding Our Kinship with Animals: Input for Health Care Professionals Interested in the Human–Animal Bond. In A. H. Fine, *Handbook on Animal-Assisted Therapy Foundations and Guidelines for Animal-Assisted Interventions* (pp. 3-10). California CA USA: ELSEVIER.
- Fossum, J. (2013). *The History of Service Dogs: How Do They Work?* Retrieved from <https://victimsofcrime.org/>
- Friedmann, E., Son, H., & Tsai, C.-C. (2009). The animal/human bond: health. In A. H. Fine, *Handbook on Animal–Assisted Therapy Theoretical Foundations and Guidelines* (pp. 85-107). USA-UK: Elsevier.

- Furst, G. (2006). Prison-based animal programs: A national survey. *The Prison Journal*, 86(4), 407-430. Retrieved from The Prison Journal.
- Garcia-Guerrero, J., & Marco, A. (2012). Overcrowding in prisons and its impact on health. *Rev Esp Sanid Penit*, 14(3), 106-113.
- Gómez-Batiste, X., & Connor, S. (2017). *Building Integrated Palliative Care Programs and Services*. Catalonia, Spain: Càtedra de Cures Palliatives.
- Grandgeorge, M., & Hausberger, M. (2011). Human-animal relationships: from daily life to animal-assisted therapies. *Ann Ist Super Sanità*, 47(4), 397-408.
- Hart, L. A., & Yamamoto, M. (2015). Recruiting Psychosocial Health Effects of Animals for Families and Communities: Transition to Practice. In A. Fine, *Handbook on Animal-Assisted Therapy Foundations and Guidelines for Animal-Assisted Interventions* (pp. 53-72). USA: ELSEVIER.
- Healing Species. (2018). *Healing Behind Bars*. Retrieved from Healing Species Violence Prevention Compassion Education: <https://www.healingspecies.org/reaching-prison-inmates>
- IAHAIO. (2014). *THE IAHAIO Definitions For Animal Assisted Interventions And Animal Assisted Activity and Guidelines for Wellness of Animals involved Final Report*. Retrieved from International Association of Human-Animal Interaction Organizations: www.iahaio.org/
- Kelly, M. A., & Cozzolino, C. A. (2015). Helping at-risk youth overcome trauma and substance abuse through animal-assisted therapy. *Contemporary Justice Review*, 18(4), 421-434.
- Kruger, K. A., & Serpell, J. A. (2010). Animal-assisted interventions in mental health: definitions and theoretical foundations. In A. H. Fine, *Handbook on Animal-Assisted Therapy Theoretical Foundations and Guidelines for Practice* (pp. 33-48). USA: Elsevier.
- Linder, J. F., & Meyers, F. J. (2007). Palliative Care for Prison Inmates. *JAMA*, 298(8), 894-902.
- Mallon, G. P., Ross, S., Klee, S., & Ross, L. (2010). Designing and implementing animal-assisted therapy programs in health and mental health. In A. H. Fine,

Handbook on Animal-Assisted Therapy Theoretical Foundations and Guidelines for Practice (pp. 135-147). USA-UK: ELSEVIER.

Marrone, M. (2014). *Attachment and interaction from Bowlby to current clinical theory and practise*. London Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

McParland, C., & Johnston, B. M. (2019). Palliative and end of life care in prisons: a mixed-methods rapid review of the literature from 2014-2018. *BMJ open*, 9(12).

Morrison, M. L. (2007). Health benefits of animal-assisted interventions. *Complementary health practice review*, 12(1), 51-62.

Mukiza, F. (2014). *Physical activity and prisoner's health. A qualitative systematic review*. Tromso: The Arctic University of Norway.

Mullan, S., & Main, D. (2001). Principles of ethical decision-making in veterinary practice. *Practice*, 23, 394-401.

Nurse, J., Woodcock, P., & Ormsby, J. (2003). Influence of environmental factors on mental health within prisons: focus group study. *BMJ*, 327, 480.

Odendaal, J. J. (2005). Animal-assisted therapy—magic or medicine? *Journal of psychosomatic research*, 49 (4), 275-280.

Ohl, F., & vanderStaay, F. (2012). Animal welfare: at the interface between science and society. *Vet Journal*, 192, 13-9.

Papadopoulos, I., & Lay, M. (2016). Current and emerging practice of end-of-life care in British prisons: findings from an online survey of prison nurses. *BMJ Support Palliat Care*, 6, 101–4.

Parish-Plash, N., & Oren, D. (2013). The animal as a Relational Medium: An Object Relations Approach to the Therapy Triangle in Animal -Assisted Psychotherapy. In N. Parish-Plash, *Animal-Assisted Psychotherapy Theory, Issues, and Practice* (pp. 47-65). Indiana: Purdue.

Phillips, A. (2015). The Human–Animal Relationship in Context of the Juvenile and Criminal Justice Systems. In A. H. Fine, *Handbook on Animal-Assisted Therapy. Foundations and Guidelines for Animal-Assisted Interventions* (pp.

- 295-297). USA: ELSEVIER. Retrieved from Handbook on Animal-Assisted Therapy Animal-Assisted.
- Project Good Dog. (2018). *"Project Good Dog" program at the Worcester County Jail*. Retrieved from The Good Dog Foundation: <https://mng-sen.smugmug.com/Project-Good-Dog-program-at-the-Worcester-County-Jail/>
- Puppies Behind Bars. (1997). *Become A Volunteer*. Retrieved from Puppies behind bars: <https://puppiesbehindbars.com/volunteers/>
- QCEA. (2007). *Women in Prison: A Review of the Conditions in Member States of the Council of Europe: Executive Summary*. Bruxelles: Quaker Council for European Affairs.
- Relf, R. (2006). Agriculture and health. In J. Hassink, & M. Dijk, *Farming for Health: Green-Care Farming across Europe and USA* (p. 315). Dordrech: Springer.
- Risley-Curtiss, C. (2010). Social work practitioners and the human—companion animal bond: A national study. *Social Work, 55*(1), 38-46.
- Ross, M. (2012). *Health and health promotion in prisons*. London: Routledge.
- Sandoe, P., Corr, S., & Palmer, C. (2016). *Companion animal ethics*. NY: Wiley publications.
- SAPT Hellas. (2005). *SAPT Hellas - Δράση για Αδέσποτα - Σκύλοι Θεραπείας Ελλάδας*. Retrieved from <https://sapt.gr/>
- Schuppli, C., Fraser, D., & Bacon, H. (2014). Welfare of non-traditional pets. *Rev Sci Tech Off Int Epiz, 33*, 221-31.
- Schwitters, A. (2014). *Health interventions for prisoners: Update of the literature since 2007*. Copenhagen: World Health Organization.
- Serpell, J. A. (2010). Animal-assisted interventions in historical perspective. In A. H. Fine, *Handbook on animal-assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice* (pp. 17-32).
- Shubert, J. (2012). Dogs and Human Health/Mental Health: From the Pleasure of Their Company To the Benefits of Their Assistance. *US Army Medical Department Journal*, pp. 21-30.

- Staats, S., Wallace, S., & Anderson, T. (2008). Reasons for companion animal guardianship (pet ownership) from two populations. *Soc Anim* , 16, 279-91.
- Stone, K., Papadopoulos, I., & Kelly, D. (2012). Establishing hospice care for prison populations: An integrative review assessing the UK and USA perspective. *Palliative medicine*, 26(8), 969–978.
- Stover, T. (2013). *Pups N Pals celebrates 20th class*. Retrieved from The Daytona Beach News-Journal: <https://eu.news-journalonline.com/story/news/2013/10/10/pups-n-pals-celebrates-20th-class/30639797007/>
- Strimple, E. O. (2003). A history of prison inmate-animal interaction programs. *American Behavioral Scientist* , 47(1), 70-78.
- Tedeschi, P., Sisa, M., Olmert, M. D., Parish-Plass, N., & Yount, R. (2015). Treating Human Trauma with the Help of Animals: Trauma Informed Intervention for Child Maltreatment and Adult. In A. H. Fine, *Handbook on Animal-Assisted Therapy Foundations and Guidelines for Animal-Assisted Interventions* (pp. 305-319). USA: ELSEVIER.
- Urichuk, L., & Anderson, D. (2003). The Human-Animal Bond. In L. Urichuk, & D. Anderson, *Improving Mental Health Through Animal - Assisted Therapy* (pp. 12-35). Alberta CANADA: Chimo Project.
- Vacca, J. (2004). Educated Prisoners are less likely to Return to Prison. *Journal of Correctional Education*, 55(4), 297-305.
- Vallas, R. (2016). *Disabled Behind Bars: The Mass Incarceration of People With Disabilities in America's Jails and Prisons*. Washington, DC: Center for American Progress.
- VanFleet, R., Fine, A. H., O'Callaghan, D., Mackintosh, T., & Gimeno, J. (2015). Application of Animal-Assisted Interventions in Professional Settings An Overview of Alternatives. In A. Fine, *Handbook on Animal Assisted Therapy Foundations and Guidelines for Animal-Assisted Interventions* (pp. 157-76). USA: ELSEVIER.

- Walsh, F. (2009). Human-Animal Bonds I: The Relational Significance of Companion Animals. *Family Process*, 48(4), 462–480.
- Watson, R., Stimpson, A., & Hostick, T. (2004). Prison health care: a review of the literature. *Int J Nurs Stud*, 41(2), 119-128.
- Wendling, A. (2016). *Oral Health Status and Oral Hygiene Knowledge, Attitudes, and Practices of Jail Inmates*. Minneapolis: Walden University.
- White, P., & Whiteford, H. (2006). Prisons: Mental health institutions of the 21st century. *Med J Aust*, 185(6), 302-303.
- WHO. (2008). *Fact sheet: mental health and prisons*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- WHO. (2014). *Prisons and health*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.